

Zestaw materiałów edukacyjnych język polski dla uczniów w wieku powyżej 14 lat do programu "Moja polska kulturoteka" - cz. 1.

Wszystkie materiały można wykorzystywać zgodnie z licencją Creative Commons
- Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach 3.0 PL
<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/pl/>,
za wyjątkiem materiałów, które zostały wyraźnie oznaczone jako nieobjęte postanowieniami tej licencji.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

ORPEG
OŚRODEK ROZWOJU
POLSKIEJ EDUKACJI ZA GRANICĄ

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Językowy obraz świata (1)

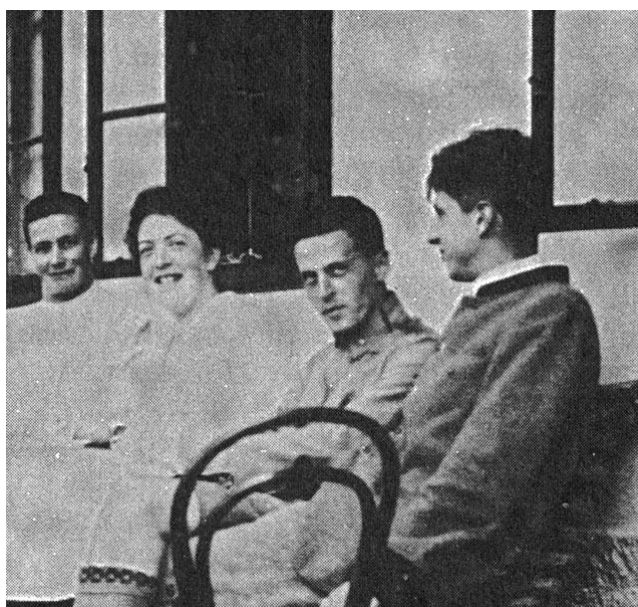

Odszukaj w Internecie tekst Szymona Sikorskiego *Język rzeczywistości czy rzeczywistość językowa?* Tekst odnajdziesz w gazecie studentów niderlandystyki Uniwersytetu Wrocławskiego, na stronie:

<http://www.kfn.uni.wroc.pl/VARIA/MANDARIJNTJE/MANDARIJNTJE3/Szymon.htm>

Przeczytaj uważnie wstęp oraz ostatnią część artykułu.

[Ludwig Wittgenstein – drugi z prawej strony]

Polecenia:

Autor artykułu twierdzi:

Granice mojego języka są granicami mojego świata. To zdanie z *Traktatu logiczno-filozoficznego* Ludwiga Wittgensteina mogłoby posłużyć za motto całej, holistycznie [1] pojmowanej współczesnej humanistyki.

1. Wyjaśnij pojęcie motto. W opisie uwzględnij formę i funkcję motto.
2. W jakim znaczeniu autor użył słowa motto w tym zdaniu?
3. W jakim celu autor nazwał mottem humanistyki myśl Ludwiga Wittgensteina?
4. Wymień znane Ci dziedziny humanistyki.
5. Uzupełnij tabelę, odwołując się do wskazanego fragmentu tekstu:

Co dziwne i zaskakujące, dopiero XX w. uczynił język przedmiotem badań tak epistemologicznych [2], jak i ontologicznych [3]. Wcześniej istotą językoznawstwa były tylko gramatyka (badanie struktur języka), filologia (analiza tekstów literackich) i językoznawstwo porównawcze (porównywanie tekstów, głównie na podstawie tekstów literackich).

- [1] założenie, że całość nie da się sprowadzić do sumy części; tu: ogólnie, kompleksowo
 [2] epistemologia - nauka zajmująca się możliwościami, granicami i zasięgiem ludzkiego poznania
 [3] ontologia - dział filozofii zajmujący się ogólną teorią bytu, charakterem i strukturą rzeczywistości

Obszar badań języka

Epoka	Dominująca dziedzina	Obszar badań
XIX wiek

XX wiek

6. Na podstawie informacji wybranych z tekstu i tabeli sformułuj wniosek dotyczący rozwoju językoznawstwa.

7. W jakim celu autor zgromadził pytania na początku ostatniej części artykułu?
Czy istnieje coś poza językiem? Czy język nas ogranicza? Czy w końcu język jest tworem społeczności, czy społeczność tworem językowym?

8. Wpisz do tabeli zdania, które są odpowiedzią na postawione przez autora pytania.

Uzupełnij tabelę.

Pytanie	Odpowiedź autora
Czy istnieje coś poza językiem?
Czy język nas ogranicza?
Czy język jest tworem społeczności czy społeczność tworem językowym?

9. Czy zgadzasz się z Szymonem Sikorskim?

Zbierz argumenty, które pozwolą Ci ustosunkować się do sądów autora.

10. Szymon Sikorski używa w swoim tekście słowa „matriksowo”. Wyjaśnij znaczenie tego pojęcia oraz funkcję cudzysłowu, w który zostało ono ujęte.

11. Jak rozumiesz ideę odpowiedniego rzeczy nazywania?

12. Posługując się dostępnymi słownikami lub internetem, wyjaśnij wyrażenie: własna (spersonalizowana) rzeczywistość.

13. Przygotuj się do dyskusji na temat:

Po co uczymy się języków? Po co uczymy się języka ojczystego?

Praca domowa:

Posługując się internetem lub innymi źródłami, znajdź teksty literackie, które podejmują temat odpowiedniego rzeczy nazywania.

Napisz humorystyczne opowiadanie o odpowiednim rzeczy nazywaniu.

Rozważ słuszność zdania: *To, co nie jest nazwane, nie istnieje.*

Zgromadź bazę danych: Nazwy domów (pensjonatów). Informacji poszukaj w swoim otoczeniu lub w internecie. Napisz, dlaczego ludzie nazywają swoje domy. Czy zauważasz jakąś wyraźną tendencję w nazewnictwie tego typu?

Funkcje mowy (1)

Codziennie porozumiewamy się z wieloma osobami w najróżniejszych sytuacjach. Rozmowa z rodzicami podczas śniadania, odpowiedź na lekcji, pogaduszki z przyjaciółmi, zakupy w księgarni to akty komunikacji językowej. Komunikację językową można przedstawić za pomocą schematu:

	kontekst	
	komunikat	
nadawca		odbiorca
	kontakt	
	kod	

Akt komunikacji językowej można opisać w następujący sposób: **nadawca wypowiada do odbiorcy komunikat językowy (tekst), który zawiera treść dotyczącą otaczającej ich rzeczywistości (kontekst). Nadawca i odbiorca muszą znać kod, którym się porozumiewają i pozostawać w kontakcie.**

Gdy mama mówi Ci przy śniadaniu o planach na popołudnie, Wasza rozmowa składa się z następujących elementów:

nadawca → mama

odbiorca → Ty

kontakt → bezpośredni, fizyczny (jesteście w jednym pomieszczeniu)

kod → język polski lub ten, którego używasz w rozmowie z mamą

komunikat → wypowiedziany przez mamę tekst,

kontekst → informacja o planach na popołudnie

Polecenia:

Zadanie 1.

Opisz schemat aktu komunikacji językowej

- podczas wykładu nauczyciela,
- gdy zamawiasz ciastko w kawiarni, w kraju, w którym mieszkasz,
- podczas słuchania telewizyjnej prognozy pogody,
- gdy piszesz e-mail do koleżanki lub kolegi z Polski,
- gdy piszesz życzenia świąteczne do krewnych.

Funkcje mowy (2)

Komunikaty, które tworzymy mogą pełnić różne funkcje.

Zależnie od tego, na który składnik aktu komunikacji położymy nacisk wyróżniamy:

- **funkcję ekspresywną** → komunikat niesie informacje o nadawcy, ujawnia jego cechy lub emocje,
- **funkcję impresywną** → komunikat ma na celu oddziaływanie na odbiorcę, zawiera na przykład polecenie,
- **funkcję poznawczą** → komunikat jest informacją o otaczającej nadawcę i odbiorcę rzeczywistości pozajęzykowej,
- **funkcję metajęzykową** → komunikat ma na celu wyjaśnienie elementów stosowanego kodu językowego,
- **funkcję fatyczną** → komunikat ma na celu nawiązanie lub podtrzymanie kontaktu między nadawcą a odbiorcą,
- **funkcję estetyczną (poetycką)** → komunikat zwraca uwagę odbiorcy na sam tekst, na jego organizację i symboliczny charakter.

Możemy funkcje mowy nanieść na schemat aktu komunikacji językowej:

	poznawcza	
	poetycka (estetyczna)	
ekspresywna		impresywna
	fatyczna	
	metajęzykowa	

Polecenia:

1. Przygotuj dialog, w którym ujawnią się wszystkie funkcje mowy.
2. Narysuj schemat tego dialogu i nazwij jego elementy.
3. Rozpoznaj w przygotowanych przez innych uczniów dialogach funkcje mowy. Podaj ich przykłady.
4. Wyobraź sobie, że jest Ci zimno i chcesz, by zamknięto okno. Zredaguj dotyczące tej sytuacji komunikaty, które pełnią różne funkcje. Wskaż i opisz poszczególne funkcje mowy. Jakie formy językowe znalazły się w tych komunikatach? Czy służą określonym funkcjom?

Praca domowa:

Wybierz z prasy lub Internetu trzy przykłady reklam i wskaż w nich elementy aktu komunikacji oraz funkcje mowy.

Moja ojczyzna

Moja ojczyzna

Cyprian Kamil Norwid

Kto mi powiada, że moja ojczyzna:
Pola, zieloność, okopy,
Chaty i kwiaty, i sioła - niech wyzna,
Że - to jej stopy.

Dziecka - nikt z ramion matki nie odbiera;
Pacholę - do kolan jej sięga;
Syn - piersi dorósł i ramię podpiera:
To - praw mych księga.

Ojczyzna moja nie stąd stawa czołem;
Ja ciałem zza Eufratu,
A duchem sponad Chaosu się wziąłem:
Czynsz płacę światu.

Naród mię żaden nie zbawił ni stworzył;
Wieczność pamiętam przed wiekiem;
Klucz Dawidowy usta mi otworzył,
Rzym nazwał człekiem.

Ojczyzny mojej stopy okrwawione
Włosami otrzeć na piasku
Padam: lecz znam jej i twarz, i koronę

Słońca słońc blasku.

Dziadowie moi nie znali też innéj;
Ja nóg jej ręką tykałem;
Sandалу rzemień nieraz na nich gminny
Ucałowałem.

Niechże nie ucza mię, gdzie ma ojczyzna,
Bo pola, sioła, okopy
I krew, i ciało, i ta jego blizna
To ślad - lub - stopy.

Paryż, styczeń 1861

Wesele

Stanisław Wyspiański

PANNA MŁODA

Od tańczenia takem osłabła...
Śniło mi się, że siadam do karety,
a oczy mi się kleją - o rety. -
Śniło mi się, że siedze w karecie
i pytam się, bo mnie więżą przez lasy,
przez jakiesi murowane miasta - -
"a gdziez mnie, biesy, wieziecie?"
a oni mówią: "do Polski" -
A kaz tyz ta Polska, a kaz ta
Pon wiedzą?

POETA

Po całym świecie
możesz szukać Polski, panno młoda,
i nigdzie jej nie najdziecie.

PANNA MŁODA

To może i szukać szkoda.

POETA

A jest jedna mała klatka -
o, niech tak Jagusia przymknie
rękę pod pierś.

PANNA MŁODA

To zakładka
gorseta, zeszyta troche przyciaśnie.

POETA

- - - A tam puka?

PANNA MŁODA

I cóż za tako nauka?

Serce - ! - ?

POETA

A to Polska właśnie.

Język-ojczysty*Cyprian Kamil Norwid*

„Gromem bądźmy pierw - niżli grzmotem;
 Oto tętnią i rżą konie stepowe;
 Górą c z y n y!...
 - a słowa? a myśli?...
 - potem!...
 Wróg pokalał już i Ojców mowę -”
 Energumen tak krzyczał do Lirnika
 I uderzał w tarcz, aż się wygięła.
 Lirnik na to:
 „Nie miecz, nie tarcz - bronią Języka,
 Lecz - arcydzieła!”

Polecenia:

1. Przeczytaj uważnie wiersze C. K. Norwida i fragment *Wesela* St. Wyspiańskiego.
2. Określ podmiot mówiący i wpisanego w tekst adresata w wierszu *Moja ojczyzna*.
3. Jaką kompozycję ma wiersz Norwida? Porównaj pierwszą i ostatnią strofę.
4. Wypisz miejsca i pojęcia, które Norwid łączy ze słowem ojczyzna. Objasnij (opisz) je.
5. Jakie dwa znaczenia słowa ojczyzna pojawiają się w utworze Norwida?
6. Czym jest ojczyzna w wierszu C. K. Norwida *Moja ojczyzna*?
7. Co przyśniło się Pannie Młodej, postaci z *Wesela* Wyspiańskiego? O co zapytała Poetę?
8. Gdzie, według Poety, jest ojczyzna (Polska)?
9. Jak rozumiesz odpowiedź Poety?
10. Jaką formę ma wiersz *Język ojczysty*?
11. Wyjaśnij imiona postaci, które wypowiadają się w tym wierszu. Posłuż się hasłem ze *Słownika wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych* Władysława Kopalińskiego:

energumen dawn. opętany przez czarta, złego ducha, demona; przen. fanatyczny zwolennik, adherent, entuzjasta, opętaniec. Etym. - późn.łac. *energumenus* 'opętany przez demona' z późn.gr. *energoúmenos* 'będący przedmiotem działania' z *energein* 'działać' od *energós*, zob. energia.

<http://www.slownik-online.pl/kopaliniski/DFD41F0425BF564CC12565BE000F35A1.php>

12. Jak broni się języka ojczystego według Norwida? Swoją odpowiedź zilustruj przykładami.
13. Jak rozumiesz pojęcie *ojczyzna*? Napisz własną definicję tego pojęcia.
14. Napisz krótką wypowiedź na temat *Moja ojczyzna to...*

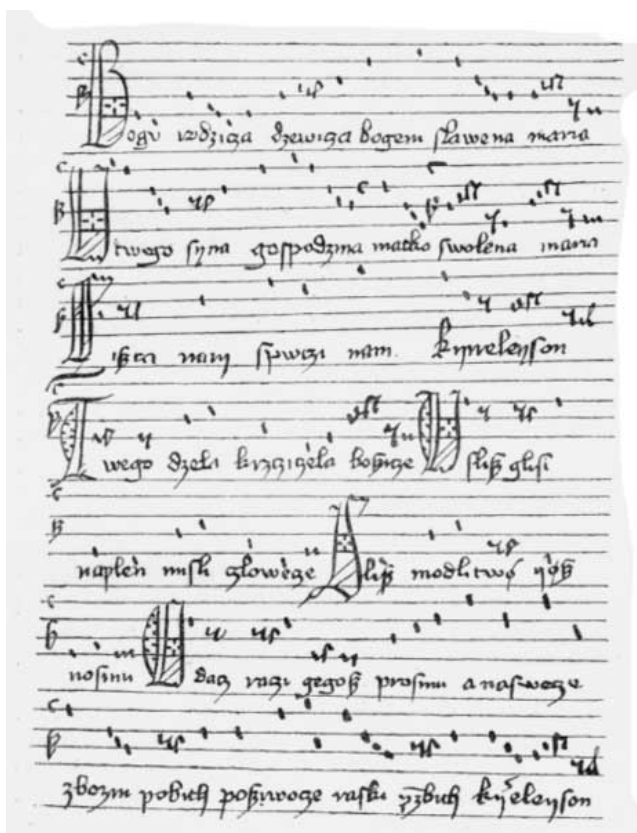
Praca domowa:

Porozmawiaj z rodzicami o znaczeniu i prawdziwości powiedzenia *Ubi bene, ibi patria* (Gdzie dobrze, tam ojczyzna). Spisz użyte w rozmowie argumenty i kontrargumenty. Sformułuj wniosek.

Bogurodzica - najstarszy zabytek języka

Przeczytaj znajdujący się poniżej tekst Bogurodzicy i wykonaj polecenia.

[Bogurodzica, rękopis z 1407 roku]

Bogurodzica to najstarszy polski tekst poetycki oraz religijny. Jego autor pozostaje anonimowy. Pieśń najprawdopodobniej powstała na przełomie XIII i XIV wieku. Pierwsze zapisy tekstu pochodzą z XV wieku, ale wcześniej funkcjonował on w tradycji ustnej. Bogurodzica traktowana jest jednocześnie jako pierwszy hymn polski. Była śpiewana przed bitwą pod Grunwaldem w 1410 roku. Od 1506 roku jej tekst dołączono do statutu Jana Łaskiego. Wtedy pojawiała się informacja, iż jej autorem mógł być święty Wojciech, jednak badacze odrzucają tę hipotezę.

Bogurodzica

*Bogurodzica, dziewica, Bogiem sławiona Maryja!
U twego syna, Gospodzina, matko zwolena Maryja!
Zyszczy nam, spuści nam.
Kirielejson.*

*Twego dzieła Krzciciela, bożyce,
Usłysz głosy, napelni myśli człowiecze.
Słysz modlitwę, jąż nosimy,
A dać raczy, jegoż prosimy,
A na świecie zbożny pobyt,
Po żywocie rajski przebyt.
Kirielejson.*

Polecenia:

1. Określ podmiot liryczny pieśni. W której osobie się wypowiada? Kogo reprezentuje?
2. Do kogo się zwraca podmiot liryczny? W jaki sposób wskazany jest adresat wypowiedzi?
3. Jaki typ liryki wyróżniony ze względu na typ podmiotu lirycznego reprezentuje ten tekst?
4. Jak kończy się każda strofa? Jaki charakter ma utwór? Uzasadnij odpowiedź, odwołując się do tekstu Bogurodzicy.
5. Podkreśl wszystkie wyrażenia charakteryzujące Matkę Boską. Na podstawie wskazanych określ i scharakteryzuj Marię.
6. W jakiej roli występuje w przytoczonym tekście Matka Boska? O co prosi ją podmiot liryczny? Co dla ludzi średniowiecza jest najważniejsze?
7. W ikonografii wschodniej bardzo popularna stała się figura deesis. Wykorzystano w niej kompozycję opartą na liczbie trzy. W centrum usytuowany jest Chrystus, po jednej stronie prezentuje się Matkę Boską, po drugiej zaś - Jana Chrzciciela. Dwie boczne postacie to orędownicy ludzi. Deesis pojawia się także w tekstach literackich.

[Deesis, ikonostas w cerkwi św. Proroka Eliasza w Jarosławiu XVII wiek]

8. Czy w Bogurodzicy odnajdujesz deesis? Uzasadnij swoją wypowiedź, odwołując się do tekstu.
 9. Zbadaj, z ilu wersów składa się pierwsza strofa utworu, a z ilu – druga. Sprawdź w *Słowniku symboli* Władysława Kopalińskiego albo innym dostępnym źródle, co symbolizują te liczby.
 Jakie znaczenie dla interpretacji utworu ma wykorzystanie symboliki owych liczb?

[Współczesny zapis nutowy Bogurodzicy]

Matka Boska w Bogurodzicy i Lamencie świętokrzyskim (1)

Polecenia:

Przeczytaj zamieszczony poniżej tekst Lamentu świętokrzyskiego i wykonaj polecenia.

Lament świętokrzyski to podobnie jak Bogurodzica utwór anonimowy. Został zapisany, a być może nawet stworzony, przez Andrzeja ze Słupi. Pochodzi z końca XV wieku, z benedyktyńskiego klasztoru Świętego Krzyża na Łysej Górze. Jego powstanie związane jest z rozwijającym się kultem maryjnym na ziemiach polskich. Początki tego kultu sięgają XIII wieku. Utwór realizuje założenia gatunku zwanego plankt (czyli płacz, wyznawanie żalów). Jedyne odpisy utworu, który nie zachował się do czasów współczesnych, pochodził z 1470 roku.

[Ukrzyżowanie Antonello da Messina, 1475]

Lament świętokrzyski

Posłuchajcie, bracia miła,
Kcęć wam skorzyć krwawą głowę;
Usłyszycie moj zamętek,
Jen mi się [z]stał w Wielki Piątek.

Pożałuj mię, stary, młody,
Boć mi przyszły krwawe gody.
Jednegociem Syna miała
I tegociem ożalala.

Zamęt ciężki dostał się mie, ubogiej żenie,
Widząc rozkrwawione me miłe narodzenie;
Ciężka moja chwila, krwawa godzina,
Widząc niewiernego Żydowina,
Iż on bije, męczy mego miłego Syna.

Synku miły i wybrany,
Rozdziel z matką swoją rany.
A wszakom cię, Synku miły, w swem sercu nosiła,
A takżej tobie wiernie służyła.
Przemów k matce, bych się ucieszyła,

Bo już jidziesz ode mnie, moja nadzieja miła.

Synku, bych cię nisko miała,
Niecoć bych ci wspomagała.
Twoja główka krzywo wisa, tęć bych ja podparła,
Krew po tobie płynie, tęć bych ja utarła,
Picia wołasz, picia-ć bych ci dała,
Ale nie lza dosiąć twego świętego ciała.

O anjele Gabryjele,
Gdzie jest ono tve wesele,
Cożeś mi go obiecował tako barzo wiele
A rzekący: "Panno, pełna jeś miłości!"
A ja pełna smutku i żałości.
Spróchniało we mnie ciało i moje wszytki kości.

Proścież Boga, wy miłe i żadne maciory,
By wam nad dziatkami nie były takie to pozory,
Jele ja, nieboga, ninie dziś zeźrzała
Nad swym, nad miłym Synem krasnym,
Iż on cirpi męki nie będąc w żadnej winie.

Nie mam ani będę mieć jinego,
Jedno ciebie, Synu, na krzyżu rozbitego.

Polecenia:

1. Wynotuj z tekstu wyrazy niezrozumiałe. Sprawdź ich znaczenie w odpowiednich słownikach.
2. Naszkicuj sytuację ukazaną w tekście. Uwzględnij umieszczenie postaci i nazwij przestrzenie, w których zostały przedstawione.
3. Na wektorze zaznacz moment opowiadania o wydarzeniach i czas wydarzeń. Określ formy gramatyczne czasowników, które wskazują na kolejność zdarzeń. Nazwij formę „widzieć”, która dwukrotnie pojawia się w trzeciej strofie. Jakie znaczenie dla interpretacji tekstu ma analiza zastosowanych form czasu gramatycznego?
4. Określ temat tekstu.
5. Określ i scharakteryzuj podmiot liryczny.
6. Wymień osoby, do których zwraca się postać mówiąca w wierszu. O co prosi swoich słuchaczy?
7. Podmiot liryczny opisuje zdarzenia związane z Ukrzyżowaniem. Podkreśl w tekście wszystkie określenia, które charakteryzują stan i nastrój podmiotu. Nazwij emocje podmiotu lirycznego.
8. Wynotuj z tekstu wszystkie wyrażenia odnoszące się do Chrystusa. W jaki sposób podmiot liryczny mówi o Chrystusie? Jak się do niego zwraca? O czym to świadczy?
9. W jakim celu postać mówiąca zwraca się do anioła Gabriela? W jaki sposób formułuje wypowiedź?
10. Przeczytaj zamieszczoną poniżej definicję pojęcia compassio i ustal, czy idea compassio zostaje zrealizowana w Lamencie świętokrzyskim. Uzasadnij swoją odpowiedź.

COMPASSIO - rodzaj postawy duchowej polegającej na współuczestnictwie, przeżywaniu i współodczuwaniu doświadczeń osoby, która je wyznaje lub o nich opowiada.

11. Plankt, inaczej lament, to gatunek, który akcentuje opłakiwanie, wyrażanie żalu po stracie. Wskaż środki stylistyczne, które służą wyrażeniu emocji podmiotu lirycznego.

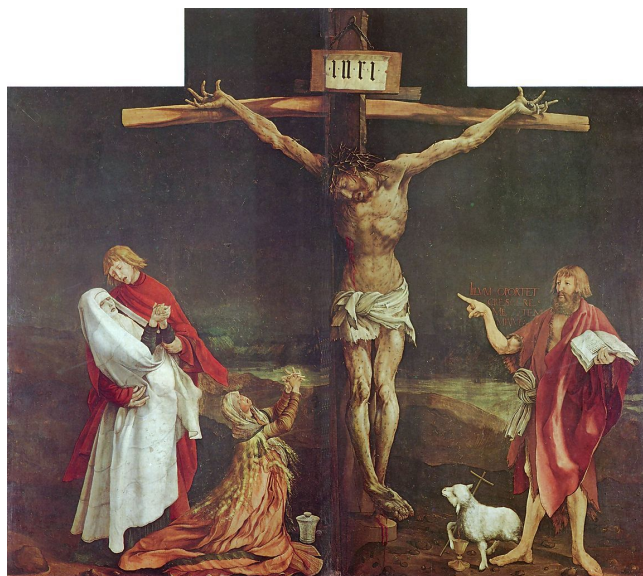
12. Utwór ten znany jest pod trzema tytułami: Żale Matki Boskiej pod krzyżem, Posłuchajcie bracia miła, Lament świętokrzyski. Zinterpretuj te tytuły i ukaż ich związek z tematyką i formą utworu.

Matka Boska w Bogurodzicy i Lamencie świętokrzyskim (2)

Na poprzednich lekcjach poznaliśmy Bogurodzicę i Lament świętokrzyski. Przeczytaj uważnie jeszcze raz te utwory. Następnie uzupełnij tabelę.

	"Bogurodzica"	"Lament świętokrzyski"
Podmiot liryczny
Adresat wypowiedzi podmiotu lirycznego
Temat wypowiedzi
Cel wypowiedzi
Wizerunek Matki Boskiej
Środki artystyczne
Wymowa utworu

[Ukrzyżowanie Jezusa Chrystusa Matthias Grünewald]

Polecenia:

1. Wskaż te cechy, które są wspólne dla obu wizerunków.
2. Podaj najważniejszą cechę różniącą wizerunek Matki Boskiej w Bogurodzicy od portretu tej postaci w Lamencie świętokrzyskim.
3. W jakim stosunku pozostają porównywane wizerunki Matek Boskich w analizowanych utworach?
4. Porównaj środki stylistyczne, których użyli autorzy analizowanych tekstów.
5. Zarówno jeden, jak i drugi z analizowanych tekstów powstał w dobie średniowiecza. Zastanów się, z czego może wynikać różnica między tymi wizerunkami.
6. Przygotuj krótkie opisy charakteryzujące wizerunek Matki Boskiej Bolejącej oraz wizerunek Matki Boskiej przedstawionej w Bogurodzicy. Zredaguj opisy tak, by mogły się znaleźć w kompendium wiedzy (na przykład w encyklopedii, słowniku tematycznym).

Nasze imiona

Imiona używane w Polsce							
Pochodzenie							
polskie	hebrajskie	rosyjskie	skandynawskie	Germańskie	greckie	rzymskie łacińskie	literackie
Wanda	Mateusz	Igor	Olga	Otylia	Katarzyna	Antoni	Balladyna
Lutosław	Jan	Tatiana	Gustaw	Oskar	Grzegorz	Dominik	Grażyna
Bogusław	Szymon	Lew	Karina	Gerald	Agata	Julian	Lesław
Bożydar	Adam		Dagmara	Henryk	Barbara	Kajetan	
Stanisław	Elżbieta		Dagna	Hubert	Filip	Kamil	
Sławomir				Jadwiga	Jacek	Klara	

Polecenia:

- 1) W tabeli zamieszczono przykłady używanych w Polsce imion różnego pochodzenia. Dopisz do odpowiednich rubryk tabeli swoje imię i imiona Twoich bliskich (rodziny, przyjaciół). Jeśli nie znasz pochodzenia tych imion, poszukaj informacji w odpowiednich źródłach (słownikach, internecie).
- 2) Odszukaj informacje o polskich imionach innego pochodzenia - np. angielskiego, francuskiego, hiszpańskiego.

Etymologia (dział językoznawstwa badający pochodzenie wyrazów oraz zmiany ich znaczenia) polskich imion:

Lutosław - Lut (o)- 'ostry, srogi' oraz -sław 'sława',

Sławomir - Sławo- 'sława' oraz -mir 'pokój',

Bożydar - Boży- 'boży' oraz -dar 'dar'; całość tłumaczy się 'dar Boga, dany przez Boga'.

- 3) Uzupełnij zapis wyjaśniający etymologię następujących imion:

Bogusław -
Bogumiła -
Bronisław -
Świętomir -
Władysława -

4) Historia imion to ważne źródło wiedzy o historii i kulturze własnego narodu oraz kontaktach z innymi narodami. Odwołując się do wiedzy z historii, przygotuj notatkę o chronologii przyswajania imion w języku polskim.

Józef Bubak w *Księdze naszych imion* wyjaśnia pochodzenie i etymologię 1320 imion chrześcijańskich, które były lub są nadal używane w Polsce.

Hasło słownikowe zawiera następujące elementy:

1. pochodzenie imienia,
2. okres pojawienia się imienia w kulturze polskiej,
3. popularność imienia,
4. znane osoby, które nosiły to imię,
5. formy imienia w innych językach,
6. zdrobnienia,
7. dzień imienin.

Na przykład imię Kasper pochodzi prawdopodobnie z języka perskiego od słowa gizbar 'stróż skarbcza, skarbnik' lub jest skrótem imienia Gathasper 'wspaniały'. Kasper to imię jednego z Trzech Króli. W Polsce pojawiło się w XIII wieku w różnych formach (np. Gaspar). Na wsi używa się najczęściej formy Kacper. Dziś imię to jest rzadko spotykane. Nosił je siedemnastowieczny poeta Kasper Twardowski i bohater „Wesela” Stanisława Wyspiańskiego – Kasper Czepiec. Jednym ze znanych zdrobnień jest podhalańska forma Kaspruś. Kasper obchodzi imieniny 6 stycznia.

Opracowano na podstawie: J. Bubak, Księga naszych imion

- 5) W jaki sposób imię Kaspruś zostało uwiecznione w Zakopanym? Poszukaj informacji w internecie.
- 6) Kto jeszcze obchodzi imieniny 6 stycznia?
- 7) Wypisz znane postacie i bohaterów literackich noszących imiona:
 - a) Jacek,
 - b) Maria,
 - c) Stanisław.
- 8) Wypisz zdrobnienia swojego imienia. Zaznacz to, które lubisz najbardziej.
- 9) Czy w życiu publicznym dorośli powinni posługiwać się zdrobnięciami swoich imion? Dyrektor Gosia Kowalska? A może jednak Małgorzata Kowalska? Jakie obyczaje stosowane są w kraju, w którym przebywasz? Sformułuj krótką wypowiedź (około 100 słów) na ten temat.

Praca domowa:

Porozmawiaj z rodzicami o historii nadania Ci imienia. Przygotuj krótką opowieść lub skecz o tym wydarzeniu.

Korzystając z różnych źródeł dostępnych w sieci, zredaguj hasło słownikowe o swoim imieniu. Uwzględnij te elementy, które pojawiły się w omawianym na lekcji fragmencie słownika.

Moda na imiona

Prawo polskie nie określa zasad nadawania imion dzieciom. Niegdyś urzędowy wykaz imion umieszczony był w instrukcji Ministra Spraw Wewnętrznych, ale dziś spis taki nie istnieje. Co zatem wpływa na popularność poszczególnych imion?

Najsilniej na popularność imion oddziałuje tradycja i moda, czyli to, co trwałe i to, co zmienne. Duże znaczenie ma tradycja rodzinna. Aneta Papis, kierująca jednym z Urzędów Stanu Cywilnego, wskazuje kilka przejawów obyczaju rodzinnego w nadawaniu dziecku imienia:

- * któregoś z członków rodziny lub imienia przekazywanego z pokolenia na pokolenie.
- * osoby, która zginęła tragicznie lub zmarła bezpotomnie, w celu jej upamiętnienia,
- * przyniesionego na świat, czyli tego, które znajduje się w kalendarzu w dniu narodzin,
- * świętego, który jest szczególnie kultywowany lub będzie dobrym patronem potomka,
- * bohaterowa literackiego, filmowego lub innej znanej postaci i wiara, że dziecko będzie duchowo lub fizycznie do tej postaci podobne.

Ciekawym zjawiskiem jest nadawanie imion stanowiących manifestację poglądów politycznych. Aneta Papis opisuje w swoim artykule historię imienia Solidariusz:

„Wybór imienia może być formą uzewnętrznienia przez rodziców poglądów politycznych. Doskonałym przykładem jest „Solidariusz”. NSA w tej konkretnej sprawie powołał się na pogląd profesora Józefa Litwina, który twierdził, że imieniem może być neologizm, jeżeli nie razi sztucznością, odpowiada duchowi języka, dobrze nadaje się do spełnienia funkcji imienia, nie wyrządza uszczerbku moralnego dziecku. Sąd podkreślił, że nie ma zakazu tworzenia imion od zdarzeń i faktów historycznych”.

W nadawaniu imion można zauważyć także oddziaływanie mody. Tworzone corocznie zestawienia pokazują najbardziej popularne imiona dziewczęce i chłopięce. Oto lista 10 najczęściej nadawanych w 2011 roku imion żeńskich i męskich:

Imiona damskie

1. Lena 8074
2. Maja 7664
3. Zuzanna 7569
4. Julia 6332
5. Wiktoria 6092
6. Amelia 5497
7. Aleksandra 5364
8. Oliwia 5195
9. Natalia 5066
10. Zofia 3914

Imiona męskie

1. Szymon 7897
2. Jakub 7096
3. Filip 6768
4. Kacper 6514
5. Michał 5467
6. Mateusz 5272
7. Bartosz 4966
8. Wojciech 4340
9. Adam 4101
10. Jan 4034

Jak widać powoli odchodzi moda na imiona ekstrawaganckie lub imiona obcego pochodzenia. Sporne kwestie językowe, także w zakresie nadawania imion, rozstrzyga Rada Języka Polskiego

(<http://www.rjp.pan.pl/>), która odwołując się do art. 50 Ustawy z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego, „niezmiennie stoi na stanowisku, że imiona noszone przez osoby narodowości polskiej i mające obywatelstwo polskie powinny:

- 1) wskazywać na płeć nosiciela,
- 2) zawierać litery obecne we współczesnym polskim alfabecie,
- 3) być przyswojone przez polszczyznę,
- 4) nie być formami zdrobniałymi,
- 5) nie być tożsame z nazwami geograficznymi ani nazwami pospolitymi,
- 6) nie narażać osób, które je noszą, na śmieszność.”

Polecenia:

1. Jakie zasady regulują zasady nadawania imion polskim dzieciom?
2. Na podstawie podanych informacji sformułuj wniosek o tendencjach w nadawaniu polskim dzieciom imion w 2011 roku. Uwzględnij pochodzenie najbardziej popularnych. Zapisz wniosek w trójdzielnie zbudowanym akapicie – wprowadzenie (zdanie tematyczne), rozwinięcie i podsumowanie.
3. Zastanów się, co oznacza, że imię musi „wskazywać na płeć właściciela”. Podaj przykład takich imion, które tę zasadę uwzględniają i imion, które jej nie respektują.
4. Coraz częściej spotyka się w Polsce kobiety o imieniu Magda. Czy imię to nadano zgodnie z zasadami określonymi przez Radę Języka Polskiego?
5. Czy Polka może nosić imię Dakota? Powołaj się na stanowisko RJP.
6. Zastanów się, czy zgodnie z poznanymi przez Ciebie zasadami wymienione poniżej imiona mogą być nadane polskim dzieciom? Uzasadnij swoją ocenę.

Montezuma

Jarzębina

Anioł

Nasław

Konstytucjusz

Leonid

Praca domowa:

Przedstaw własną opinię na temat nadawania dzieciom imion – przygotuj się do ustnej wypowiedzi na ten temat. Na wygłoszenie mowy masz tylko 7 minut.

Jan Kochanowski - twórca opiewający stoicki spokój

Polecenia:

- I. Przyjrzyj się uważnie rycinie przedstawiającej Jana Kochanowskiego i wykonaj polecenia.

Jan Kochanowski rycina z XIX wieku, za Wikimedia Commons

[Jan Kochanowski rycina z XIX wieku]

1. Wskaż, co znajduje się na pierwszym planie ryciny, a co - w tle?
2. Opisz, jak przedstawiony jest poeta. Zwróć szczególną uwagę na:
 - a) pozycję, jaką przyjmuje,
 - b) wyraz jego twarzy,
 - c) co można wyczytać z wyrazu jego twarzy.
3. Wymień przedmioty, którymi otoczony jest poeta. Czy Twoim zdaniem mają one znaczenie symboliczne?

II. Zapoznaj się z biografią poety. Możesz skorzystać z następujących źródeł:

- Słownik pisarzy polskich
- Encyklopedia polska (lub encyklopedia internetowa)
- Słownik literatury staropolskiej

1. Na podstawie biogramu wypisz najważniejsze zdarzenia z życia twórcy. Wskaż te, które można uznać za przełomowe.
2. Spójrz na rycinę jeszcze raz. Czy może ona ilustrować biografię poety? Czy odpowiada przedstawionemu w życiorysie wizerunkowi Jana Kochanowskiego? Uzasadnij odpowiedzi.

III. Przeczytaj zamieszczoną poniżej *Pieśń II* pochodzącą z Ksiąg Pierwszych i wykonaj polecenia.

PIEŚŃ II

1. Serce roście patrząc na te czasy:

Mało przedtym [1] gołe były lasy [2],
Śnieg na ziemi wyższej [3] łokcia leżał,
A po rzekach wóz nacięższy zbieżał [4].

2. Teraz drzewa liście na się wzięły,
Polne łąki pięknie zakwitnęły,
Lody zeszyły, a po czystej wodzie
Idą statki i ciosane łodzie.

3. Teraz prawie [5] świat się wszystkim [6] śmieje:
Zboża wstały, wiatr zachodny wieje,
Ptacy sobie gniazda omyślają,
A przede dniem śpiewać poczynają.

4. Ale to grunt wesela prawego,
Kiedy człowiek sumnienia całego
Ani czuje w sercu żadnej wady;
Przez by się miał wstydać swojej rady?

5. Temu wina nie trzeba przylewać,
Ani grać na lutni, ani śpiewać;
Będzie wesół, byś chciał, i o wodzie,
Bo się czuje prawie na swobodzie.

6. Ale kogo gryzie mól [7] zakryty,
Nie idzie mu w smak obiad obfity,
Żadna go pieśń, żadny głos nie ruszy,
Wszystko idzie na wiatr mimo uszy.

7. Dobra myśli, której nie przywabi,
Choć kto ściany drogo ujedwabi [8],
Nie gardź moim chłodnikiem chruścianym,
A bądź ze mną, z trzeźwym i z pijanym.
J. Kochanowski. Pieśni

Wyjaśnienia:

- [1] Mało przedtym - niedawno.
- [2] Gołe (...) lasy - lasy z drzewami pozbawionymi liści.
- [3] Wyższej - wyżej, powyżej.
- [4] Zbieżał- szybko jechał.
- [5] Prawie- prawdziwie.
- [6] Wszystek- cały.
- [7] Mól- szkodnik, tu zmartwienie.
- [8] Ujedwabi- przyozdobi.

1. Wypisz niezrozumiałe wyrazy. Następnie odszukaj ich znaczenie w odpowiednich słownikach.
2. Przełoż język pieśni na bardziej współczesny i zrozumiały.
3. Określ temat przeczytanej pieśni.
4. Na podstawie przeczytanej pieśni wypełnij tabelkę:

	KIEDYŚ	TERAZ
Pora roku
Adresat wypowiedzi podmiotu lirycznego
Temat wypowiedzi
Cel wypowiedzi

5. O jakich dwóch typach ludzi mówi podmiot liryczny w strofach czwartej, piątej i szóstej? Nazwij te typy ludzi.
6. Który z opisywanych typów człowieka jest bliższy podmiotowi lirycznemu?
7. Do kogo kieruje swoje słowa podmiot liryczny w ostatniej strofie utworu? Nazwij ten środek stylistyczny.
8. Jakie znaczenie dla interpretacji tekstu ma zakończenie pieśni?
*„(...) Nie gardź moim chłodnikiem chruścianym;
A bądź ze mną, z trzeźwym i z pijanym!”*
9. Określ, kim jest podmiot liryczny.
10. Jaką postawę wobec świata przyjmuje podmiot liryczny? Opisz ją i nazwij.
11. Porównaj kreację podmiotu lirycznego z wierszem z wizerunkiem poety zaprezentowanym na rycinie. Wskaż wspólne cechy.

Jaki światopogląd proponuje w „Pieśniach” Jan Kochanowski?

Polecenia:

- I. Przeczytaj zamieszczoną poniżej *Pieśń IX* pochodzącą z Ksiąg Pierwszych i wykonaj polecenia.

PIEŚŃ IX

1. Chcemy sobie być radzi [1].
Rozkaż, panie, czeladzi,
Niechaj na stół dobrego wina przynaszają,
A przy tym w złote gęśli albo w lutnię grają.
2. Kto tak mądry, że zgadnie,
Co nań jutro przypadnie?
Sam Bóg wie przyszłe rzeczy, a śmieje się z nieba,
Kiedy się człowiek troszcze więcej, niżli trzeba.
3. Szafuj gotowym bacznie[2].
Ostatek, jako zaczniesz,

Tak Fortuna niech kona: raczy li łaskawie,
Raczy li też inaczej – my siedziem w jej prawie.

4. U Fortuny to snadnie,
Że kto stojąc upadnie,
A który był dopiero u niej pod nogami,
Patrzajże go po chwili, a on gardzi nami.

5. Wszystko się dziwnie plecie
Na tym tu biednym świecie,
A kto by chciał rozumem wszystkiego dochodzić,
I zginie, a nie będzie umiał w to ugodzić.

6. Prózno[3] ma mieć na pieczy
Śmiertelny wieczne rzeczy:
Dosyć na tym, kiedy wie, że go to nie minie,
Co z przejrzenia [4] Pańskiego od wieku mu płynie.

7. A nigdy nie zabłądzi,
Kto tak umysł narządzi,
Jakoby umiał szczęście i nieszczęście znosić:
Temu mężnie wytrzymać, w owym się nie wznosić.

8. Chwałę szczęście stateczne;
Nie chce li też być wieczne,
Spuszczę, com wziął, a w cnotę własną się ogarnę
I uczciwej chudoby bez posagu pragnę[5].

9. Nie umiem ja, gdy w żagle
Uderzą wiatry nagle,
Krzyżem padać i świętych przenajdować dary,
Aby łakomej wodzie tureckie towary

10. Bogactwa nie przydały,
Wpadwszy gdzie między skały.
Tam ja bezpiecznym sercem i pełen otuchy
W równej fuscie popłynę przez morskie rozruchy.

J. Kochanowski, *Pieśni*

Wyjaśnienia:

[1] Być radzi – być szczęśliwi, radośni.

[2] Szafuj gotowym bacznie– bądź ostrożny, uważny, roztropny.

[3] Prózno– niepotrzebnie.

[4] Przejrzenia Pańskiego– wyroku boskiego.

[5] Uczciwej chudoby bez posagu– uczciwie zdobytego, skromnego majątku.

Polecenia:

1. Wypisz niezrozumiałe wyrazy. Odszukaj ich znaczenie w odpowiednich słownikach.
2. Podzielcie się na trzy grupy. W grupach przełóżcie tekst pieśni na język bardziej współczesny. Wasza pieśń może być zapisana wierszem lub prozą. Po wykonaniu zadania przeczytajcie na głos swoje wersje utworu Kochanowskiego.
3. Podziel *Pieśń IX* na trzy części. Każdej nadaj odpowiedni tytuł.
4. Określ, co jest tematem utworu Kochanowskiego. Swój wniosek zapisz w postaci zdania.
5. Wypisz trzy czasowniki, w których ujawnia się podmiot liryczny.
6. Na podstawie wypisanych czasowników wskaż:
 - a) W której osobie wypowiada się podmiot liryczny?
 - b) Jaki ton cechuje jego wypowiedź?
 - c) W jakiej roli występuje podmiot liryczny?
 - d) Kto jest adresatem jego wypowiedzi?
7. Podkreśl w tekście fragmenty, w których podmiot liryczny mówi o tym, kto decyduje o losie człowieka? Co wynika z takiego sposobu postrzegania życia? Sformułuj swój wniosek w postaci zdania wskazującego na wynikanie (złożonego współrzędnie wynikowego), a potem przeredaguj je tak, by wskazywało przyczynę (zdanie złożone podrzędnie okolicznikowe przyczynny). Możesz posłużyć się schematem:
 - a) (1 zdanie), więc (2 zdanie).
 - b) (1), ponieważ (2 zdanie).
8. Wypisz cytaty, w których podmiot liryczny udziela adresatowi:
 - a) rad,
 - b) ostrzeżeń.
9. Przeczytaj dokładnie strofy od 8 do 19. Zapisz cztery zasady, według których żyje podmiot liryczny.
10. Wymień najważniejsze środki stylistyczne, które służą podmiotowi lirycznemu do zilustrowania swoich zasad. Uzasadnij wybór.
11. Poniżej znajduje się notatka zawierająca cechy pieśni. Przeczytaj ją, a następnie napisz: Dlaczego podmiot liryczny wyraża swoje zasady w formie pieśni? Czy jest to zjawisko typowe tylko dla epoki renesansu? Zilustruj odpowiedź przykładami.

PIEŚŃ

- najstarszy gatunek poezji lirycznej,
- związana z muzyką,
- śpiewana z akompaniamentem,
- towarzyszył jej taniec,
- w antyku element obrzędów,
- związek z muzyką przetrwał w pieśni ludowej,
- w antyku stała się samodzielną formą literacką,
- wybrani twórcy: Horacy (carmina), Jan Kochanowski.

Praca domowa:

Odszukaj w dostępnych źródłach informacje o programach trzech starożytnych szkół filozoficznych: cyników, epikurejczyków i stoików. Spośród nich wybierz dwa, do których nawiązuje swoją tematyką *Pieśń IX*. Uzasadnij wybór.

O różnych sposobach wyrażania straty. Analiza „Trenu X” Jana Kochanowskiego

Polecenia:

I. Przypomnij sobie biografię Jana Kochanowskiego. Szczególną uwagę zwróć na to, w jakich okolicznościach doszło do powstania cyklu trenów. Przeczytaj uważnie „Tren X”.

TREN X

Orszulo moja wdzięczna, gdzieś mi się podziała?
W którą stronę, w którąś się krainę udała?
Czyś ty nad wszystkie nieba [1] wysoko wniesiona
I tam w liczbę aniołków małych policzona?
Czyliś do rajów wzięta? Czyliś na szczęśliwe
Wyspy [2] zaprowadzona? Czy cię przez teskliwe
Charon [3] jeziora wiezie i napawa zdrojem
Niepomnym [4], że ty nie wiesz nic o płaczu moim?
Czy, człowieka zrzuciwszy i myśli dziewicze,
Wzięłaś na się postawę i piórka słowicze [5]?
Czyli się w czyscu czyścisz, jeśli z strony ciała
Jakakolwiek zmazeczka na tobie została?
Czyś po śmierci tam poszła [6], kędyś pierwej była,
Niżeś się na mą ciężką żalność urodziła?
Gdziekolwiek jest, jeśli jest, lituj mej żalności,
A nie możesz li w onej dawnej swej całości,
Pociesz mię, jako możesz, a staw się przede mną
Lubo snem, lubo cieniem, lub marą nikczemną [7].

Jan Kochanowski, *Treny*

Wyjaśnienia:

[1] nad wszystkie nieba - czyli do najwyższego nieba: Jan Kochanowski odwołuje się tu do ówczesnych wyobrażeń, zgodnie z którymi kosmos składa się z dziesięciu nieb (sfer niebieskich), nad którymi znajduje się mieszkanie Boga i aniołów.

[2] szczęśliwe Wyspy - wyspy, na których według mitologii greckiej przebywali po śmierci (lub nawet jeszcze za życia) sławni bohaterowie. W XVI wieku często utożsamiano je z Wyspami Kanaryjskimi.

[3] Charon - według mitologii greckiej bóg podziemi, przewoził dusze zmarłych w łodzi przez rzekę Styks i wody Acherontu do krain piekielnych.

[4] zdrojem niepomnym - powodującym zapomnienie - dusze przewożone przez Charona po wypiciu wody z rzeki Lete zapomniały o tym, co zrobiły, widziały i słyszały przedtem.

[5] wzięłaś na się postawę i piórka słowicze - takie przemiany są często opisywane w antycznej poezji i mitologii - zdarzyło się to Filomeli, żonie Tereusa, króla Tracji.

[6] Czyś po śmierci tam poszła... - prawdopodobnie słowa zgodne z obiegowym przekonaniem, że dusze wracają po śmierci tam, skąd przyszły, czyli do Boga.

[7] mara nikczemna - zjawia.

1. Sparafrazuj tekst Jana Kochanowskiego, używając współczesnej polszczyzny.
2. Nazwij podmiot liryczny ujawniający się w tym trenie. Określ, w jakiej roli występuje.
3. Opisz krótko sytuację, w której znalazł się podmiot liryczny.
4. Tren rozpoczyna się słowami: Orszulo moja wdzięczna. Nazwij ten środek stylistyczny.
5. Czego próbuje dowiedzieć się podmiot liryczny? O co pyta swoją córkę?
6. Wy tłumacz, jakie znaczenie dla interpretacji trenu ma tak duże nagromadzenie pytań retorycznych?
7. Gdzie poeta szuka swojej córki? Wymień przestrzenie, w których może przebywać Oruszla, i przypisz je do właściwych wierzeń.
8. Wskaż i nazwij dwa najważniejsze środki stylistyczne, za pomocą których podmiot liryczny wyraża swoją rozpacz i żal.
9. W ostatnich wersach utworu podmiot liryczny mówi: „[...] Gdziekolwiek jest, jeśli jest [...]”. Wy tłumacz, jak rozumiesz te słowa.
10. Z jakimi zjawiskami można kojarzyć rzeczowniki sen, cień, mara?
11. Wyjaśnij, dlaczego Urszula ma stawić się „[...] lubo snem lubo cieniem lub marą nikczemną”?
12. Uważa się, że *Tren X* Jana Kochanowskiego, tak jak i cały cykl trenów, zawiera ponadczasowe treści. W czym, według Ciebie, przejawia się jego uniwersalność i aktualność?

II. Przeczytaj zamieszczoną poniżej definicję trenu i wykonaj polecenia:

TREN – jeden z gatunków poezji żałobnej, wywodzący się z antyku, pieśń lamentacyjna, wyrażająca żal spowodowany śmiercią, opisująca czyny i myśli zmarłego oraz wychwalająca jego zalety. Do tradycji gatunku nawiązywał Jan Kochanowski, którego *Treny* są jednym z arcydzieł europejskiej poezji żałobnej. Poeta polski stworzył tradycję cykl trenów, w którym motywy pieśni żałobnej stały się tematami kolejnych utworów.

1. Wskaż, które elementy z definicji gatunkowej można odnaleźć w *Trenie X* Jana Kochanowskiego. Swoje obserwacje zapisz w tabeli.

Elementy występujące w utworze

Elementy niewystępujące w utworze

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. Zastanów się, z czego może wynikać brak wymienionych przez Ciebie elementów w tekście renesansowego poety. Kto, Twoim zdaniem, jest bohaterem *Trenu X*?

Na czym polega kryzys światopoglądowy poety? (1)

- I. Przeczytaj *Tren IX* Jana Kochanowskiego i wykonaj polecenia.

Tren IX

Kupić by cię, Mądrości, za drogie pieniądze,
 Która (jeśli prawdziwie mienią) ^[1] wszystkie żądze,
 Wszystkie ludzkie frasunki ^[2] umiesz wykorzenić,
 A człowieka tylko nie w Anioła odmienić,
 Który nie wie co boleść, frasunku nie czuje,
 Złym przygodam nie podległ, strachom nie hołduje.
 Ty wszystkie rzeczy ludzkie masz za fraszkę sobie,
 Jednaką myśl tak w szczęściu, jako i w żalobie
 Zawszy ^[3] niesiesz. Ty śmierci najmniej się nie boisz;
 Beśpieczna, nieodmienna, niepożyta stoisz.
 Ty bogactwa nie złotem, nie skarby wielkimi,
 Ale dosytem ^[4] mierzysz i przyrodzonymi
 Potrzebami. Ty okiem swym ^[5] nieuchronionym
 Nędznika upatrujesz pod dachem złoconym.
 A uboższym nie zajrząysz szczęśliwego mienia,
 Kto by jedno ^[6] chciał słuchać twego upomnienia.
 Nieszczęśliwy ja człowiek, którym lata swoje
 Na tym strawił ^[7], żebych był ujrzeć progi twoje.
 Terazem nagle z stopniów ostatnich zrzucony,
 I między insze ^[8], jeden z wielu ^[9], policzony ^[10].

Jan Kochanowski, *Treny*

Wyjaśnienia:

- [1] Jeśli prawdziwie mienią - mówią prawdę, jeśli prawdą jest.
- [2] Frasunek - zmartwienie.
- [3] Zawszy - zawsze.
- [4] Dosit - dostatek, bogactwo.
- [5] Swem - swym.
- [6] Jenó - tylko.
- [7] Tem strawił - na to poświęciłem.
- [8] Miedzy insze - między innych.
- [9] Z wielu - z wielu.
- [10] Policzony - włożony, sklasyfikowany.

Polecenia:

1. Wyjaśnij, dlaczego adresatką wypowiedzi podmiotu jest Mądrość. Przypomnij sobie najważniejsze zasady i wartości, które wyznawał Jan Kochanowski.
2. Jakie emocje wpisane są w człowieczeństwo? Co różni człowieka od Anioła?
3. Podkreśl fragmenty, które odnoszą się do Mądrości. Na ich podstawie scharakteryzuj Mądrość.
4. Podkreśl w trenie fragment, w którym ujawnia się zwątpienie w słuszność sądów o Mądrości. Co podmiot liryczny zarzuca Mądrości?
5. Nazwij ton wypowiedzi, jakim podmiot liryczny mówi o Mądrości. Czy ma to znaczenie dla interpretacji utworu? Uzasadnij odpowiedź.

6. Przeczytaj jeszcze raz ostatnie cztery wersy analizowanego trenu. Co spowodowało, że podmiot liryczny nazwał się nieszczęśliwym?
7. Nazwij postawę podmiotu lirycznego.

Na czym polega kryzys światopoglądowy poety? (3)

- I. Przeczytaj *Tren XI* Jana Kochanowskiego i wykonaj polecenia.

Tren XI

„Fraszka cnota!” – powiedział Brutus [1] porażony.
Fraszka, kto się przypatrzy, fraszka z każdej strony!
Kogo kiedy pobożność jego ratowała?
Kogo dobroć przypadku złego uchowała?
Nieznajomy wróg jakiś miesza ludzkie rzeczy,
Nie mając ani dobrych, ani złych na pieczy [2].
Kędy jego duch wionie, żaden nie ulęże [3]:
Praw li, krzyw li, bez braku każdego dosięże [4].
A my rozumy swoje przedsię [5] udać chcemy [6],
Hardzi między prostaki, że nic nie umiemy.
Wspinamy się do nieba, Boże tajemnice
Upatrując; ale wzrok śmiertelnej źrzenice
Tępy na to. Sny lekkie, sny płoche [7] nas bawią,
Które się nam podobno nigdy nie wyjawiają.
Żałości, co mi czynisz? Owa już oboje
Mam stracić: i pociechę, i baczenie [8] swoje?

Jan Kochanowski, *Treny*

Wyjaśnienia:

- [1] Brutus miał tak powiedzieć, kiedy przegrał w bitwie pod Filipi z Oktawianem Augustem, potem popełnił samobójstwo, Brutus porażony (tu: pokonany).
- [2] Na pieczy – na uwadze.
- [3] Nie ulęże – nie ucieknie.
- [4] Praw li, krzyw li, bez braku każdego dosiężne – i dobrego, prawego i niesprawiedliwego dopadnie, dotknie.
- [5] Przedsię – pomimo to.
- [6] Udać chcemy – wynieść ponad, odwołać się do.
- [7] Płoche – zmienne, nietrwałe.
- [8] Baczenie – uwaga, rozsądek.

Polecenia:

1. Określ temat Trenu XI.

2. Utwórz rozpoczynając słowa Brutusa: „Fraszka cnota”. Sprawdź w odpowiednim słowniku znaczenie słowa fraszka. Wyjaśnij sens tej wypowiedzi.
3. Wypisz dwa pierwsze pytania, które padają w trenie. Co poddaje w wątpliwość podmiot liryczny?
4. Od ósmego wersu podmiot liryczny wypowiada się liczbie mnogiej, mówi „my”. Wy tłumacz, jakie znaczenie dla interpretacji utworu ma ta forma wypowiedzi.
5. Jaki obraz człowieka wyłania się z Trenu XI? Wymień trzy jego cechy.
6. Przeczytaj dwa ostatnie wersy Trenu XI. Do kogo zwraca się w nich podmiot liryczny? Jaką obawę wyraża?
7. Przypomnij sobie najważniejsze zasady i wartości, które wyznawał Jan Kochanowski. Wymień te, do których wraca podmiot liryczny w Trenie XI. Nazwij stosunek podmiotu lirycznego do dawnych wartości.
8. Jaką postawę przyjmuje podmiot liryczny w tym trenie?

O różnych sposobach wyrażania straty. Analiza „Trenu X” Jana Kochanowskiego (2)

I. Przeczytaj znajdujące się poniżej teksty i wykonaj polecenia.

A.

*W zaraniu życia przed wczesnym świtem
Spadł cicho ścięty śmiercią biały kwiat
I już się z wiosny nie obudzi rozkwitem,
Znając po sobie tylko pustką ślad*

B.

Przechodniu, powiedz Sparcie, iż wierni jej prawom tutaj spoczywamy.

C.

*Czasie, ty, który widzisz wszystkie ludzkie sprawy, o naszym losie zanieś taką wieść potomnym:
padliśmy tu, na sławnej równinie Beocji, by ocalić przeświète Hellenów dzierzawy.*

D.

W życiu piękne są tylko chwile...

E.

*Przechodniu, wyjmij z teczki mózg elektronowy
i nad losem Szymborskiej podumaj przez chwilę.*

Polecenia:

1. Poniżej znajdują się podpisy do cytowanych powyżej tekstów. Dopasuj je.
a) Opis: fragment wiersza polskiej noblistki.

- b) Opis: tekst wyryty na kamiennej tablicy postawionej w miejscu śmierci Leonidasa i jego oddziału.
- c) Opis: cytat z tekstu piosenki *Naiwne pytania* zespołu Dżem (napis znajduje się na grobie solisty).
- d) Opis: tekst upamiętniający śmierć Greków poległych w bitwie pod Cheroneą w 338 r. p.n.e.
- e) Opis: napis na grobie dziecka.

2. Przeczytaj poniższą definicję epitafium:

EPITAFIUM - napis nagrobkowy, zazwyczaj wierszowany, utwór poetycki sławiący zmarłego. Gatunek ukształtował się w Atenach, gdzie w czasie wojen grecko-perskich służył utrwaleniu pamięci o poległych wojownikach. Epitafium charakteryzuje się zwięzłością. Ma charakter pochwalny.

3. Podaj dwa (trzy) argumenty potwierdzające, że przeczytane przez Ciebie teksty to epitafia.

4. Spośród podanych poniżej form wybierz te, w których piszący wyrażają żal i stratę. W dokonaniu wyboru mogą pomóc ci słowniki lub encyklopedie internetowe: pieśń, elegia, panegiryk, tren, mowa, oda, nekrolog, telegram, epicedium

5. Napisz dwa epitafia:

a) które można by umieścić na nagrobku **Urszuli Kochanowskiej**,

b) które można by umieścić na nagrobku **Jana Kochanowskiego**.

Cześnik i Rejent - charakterystyka fredrowskich postaci. Wprowadzenie.

I. W 1833 roku Aleksander Fredro napisał *Zemstę*. Źródłem dla stworzonej komedii stała się historia, zapisana w siedemnastowiecznych aktach sądowych, opowiadająca o dwóch właścicielach zamku Piotrze Firleju i Janie Skotnickim, toczących nieustające spory. Hrabia Fredro odnalazł te akta w zamku w Odrzykoniu pod Krosnem, posiadłości, której połowę wniosła w posagu żona autora.

Przeczytaj scenę 7 z aktu I i wykonaj polecenia.

Polecenia:

1. Określ, co jest tematem prezentowanej sceny.
2. Opisz przestrzeń, w której rozgrywa się scena. W opisie uwzględnij miejsca, gdzie znajdują się główne postaci - Rejent i Cześnik.
3. Streść scenę. W streszczeniu uwzględnij działania i zachowanie wszystkich uczestników wydarzenia.
4. Scharakteryzuj Cześnika na podstawie jego wypowiedzi. Wskaż dwie najważniejsze cechy bohatera.
5. Scharakteryzuj Rejenta na podstawie jego wypowiedzi. Wskaż dwie najważniejsze cechy bohatera.
6. Cześnik nosi nazwisko Raptusiewicz, a Rejent - Milczek. Ustal, od jakich wyrazów pochodzą nazwiska bohaterów. Na ich podstawie wyjaśnij, którą cechę bohatera eksponuje jego nazwisko. Zbadaj, czy inni bohaterowie *Zemsty* też noszą charakterystyczne ich nazwiska? Jaką funkcję w tekście pełnią nazwiska znaczące?
7. Obejrzyj odpowiednie fragmenty adaptacji *Zemsty* w reżyserii Andrzeja Wajdy. Możesz

znaleźć je pod internetowym adresem:

<http://www.youtube.com/watch?v=o-cOuX8vEhI>

Czy reżyser odtworzył omawianą scenę zgodnie z didaskaliami? Odpowiedź zilustruj przykładami z tekstu i filmu. W jaki sposób aktorzy wykreowali postacie Cześnika i Rejenta? Zwróć uwagę na ich wygląd, zachowanie i gestykulację.

Cześnik i Rejent - charakterystyka Fredrowskich postaci (1)

W 1833 roku Aleksander Fredro napisał „Zemstę”. Źródłem dla stworzonej komedii stała się historia, zapisana w siedemnastowiecznych aktach sądowych, opowiadająca o dwóch właścicielach zamku Piotrze Firleju i Janie Skotnicki toczących nieustające spory. Hrabia Fredro odnalazł te akta w zamku w Odrzykoniu pod Krosnem, w posiadłości, której połowę wniosła w posagu żona autora.

Polecenia:

I. Przeczytaj scenę 7 z aktu I.

1. Określ, co jest tematem prezentowanej sceny.
2. Opisz przestrzeń, w której rozgrywa się scena. W opisie uwzględnij miejsca, gdzie znajdują się główne postacie – Rejent i Cześnik.
3. Streść scenę. W streszczeniu uwzględnij działania i zachowanie wszystkich uczestników wydarzenia.
4. Scharakteryzuj Cześnika na podstawie jego wypowiedzi. Wskaż dwie najważniejsze cechy bohatera.
5. Scharakteryzuj Rejenta na podstawie jego wypowiedzi. Wskaż dwie najważniejsze cechy bohatera.
6. Cześnik nosi nazwisko Raptusiewicz, a Rejent – Milczek. Ustal, od jakich wyrazów pochodzą nazwiska bohaterów. Na ich podstawie wyjaśnij, którą cechę bohatera eksponuje jego nazwisko. Zbadaj, czy inni bohaterowie Zemsty też noszą charakteryzujące ich nazwiska? Jaką funkcję w tekście pełnią nazwiska znaczące?
7. Obejrzyj odpowiednie fragmenty adaptacji Zemsty w reżyserii Andrzeja Wajdy. Możesz znaleźć je w internecie.

II. Czy reżyser odtworzył omawianą scenę zgodnie z didaskaliami? Odpowiedź zilustruj przykładami z tekstu i filmu. W jaki sposób aktorzy wykreowali postacie Cześnika i Rejenta? Zwróć uwagę na ich wygląd, zachowanie i gestykulację.

Cześnik i Rejent - charakterystyka Fredrowskich postaci (6)

Polecenia:

I. Wykorzystując wiedzę o postaciach, poznane fragmenty dramatu i całość tekstu *Zemsty* Aleksandra Fredry, uzupełnij tabelę.

	Cześnik	Rejent
Znaczenie nazwiska		
Cechy		
Zachowanie		

1. Przyjrzyj się informacjom zapisanym w tabeli. Na jakiej zasadzie zostali zestawieni główni bohaterowie dramatu? Wybierz jedną z zamieszczonych poniżej odpowiedzi.

- Bohaterowie w *Zemście* zostają zestawieni na zasadzie analogii.
- Bohaterowie w dramacie zostają zestawieni na zasadzie kontrastu.
- Nie ma w utworze Aleksandra Fredry wyraźnej zasady, według której zestawiono bohaterów.

Praca domowa:

Napisz akapit zawierający wniosek dotyczący sposobu kreowania postaci Rejenta i Cześnika w komedii. Akapit zacznij od zdania wybranego w poprzednim poleceniu.

Typy komizmu w „Zemście” Aleksandra Fredry

Polecenia:

I. Przeczytaj fragment sceny 5 aktu IV *Zemsty* Aleksandra Fredy i wykonaj polecenia.

- Streść przywołany fragment sceny. W streszczeniu uwzględnij informacje zawarte w didaskaliach.
- Wymień elementy, które sprawiają, że przywołana scena jest śmieszna. Rozważ, czy realizują one komizm słowny, sytuacyjny, czy odnoszą się bezpośrednio do postaci.

3. Nazwij te cechy bohaterów, które zostały uwypuklone w omawianej scenie. Jaki stosunek ma autor do prezentowanych postaci? Uzasadnij swoją wypowiedź.

II. Odwołując się do innych fragmentów dramatu lub filmu (adaptacji Andrzeja Wajdy) wypełnij tabelkę:

	komizm postaci	komizm językowy	komizm sytuacyjny
przykład 1

przykład 2

Nazwy miejscowości

Toponomastyka to dział językoznawstwa zajmujący się badaniem nazw miejscowości. Jest to jedna z dziedzin onomastyki, nauki o nazwach własnych.

Nazwy miejscowości mają ciekawą historię. Pochodzą od imion albo przezwisk założycieli lub właścicieli, nazw zawodów, zwierząt, dni targowych, typów budownictwa i wielu innych pojęć. Etymologia toponimów bywa przedmiotem licznych badań, a niekiedy i sporów. Naukowcy wskazują na różne źródła pochodzenia nazwy „Warszawa”. Czy była to posiadłość Warsza? Czy nazwa pochodzi od słowiańskiego wyrazu oznaczającego dzika? Dlaczego Łódź nosi nazwę kojarzącą się z rzeką?

Zapoznaj się z etymologią kilku polskich nazw miejscowych.

- Bednary - miejscowość, w której mieszkali rzemieślnicy zajmujący się wyrobem beczek (bednarze).

[Mrągowo - ratusz]

- Mrągowo - tak w drugiej połowie XX wieku miejscowość Żądborsk nazwano na cześć księdza Mrongowiusza, obrońcy polskości na terenach zaboru pruskiego.

[Nysa - panorama miasta w Liber cronicarum 1493]

- Nysa - miasto położone nad rzeką o nazwie Nysa.

[geometryczny środek Polski w Piątku]

- Piątek - miejscowość, w której dniem targowym był piątek.

[herb Ozorkowa]

- Ozorków - posiadłość Ozorka.
- Piaseczno - miejscowość (osada) na terenie piaszczystym.

(na podstawie: M. Malec, Słownik etymologiczny nazw geograficznych Polski)

Polecenia:

Wyjaśnij pochodzenie poniżej podanych nazw miejscowości:

- a) Janików,
- b) Piekary,
- c) Środa,
- d) Wisła,
- e) Legionowo.

Praca domowa:

Poszukaj informacji o pochodzeniu nazw miejscowości, z którymi związana jest Twoja rodzina.

Portrety psychologiczne bohaterów (1)

[Autograf Juliusza Słowackiego]

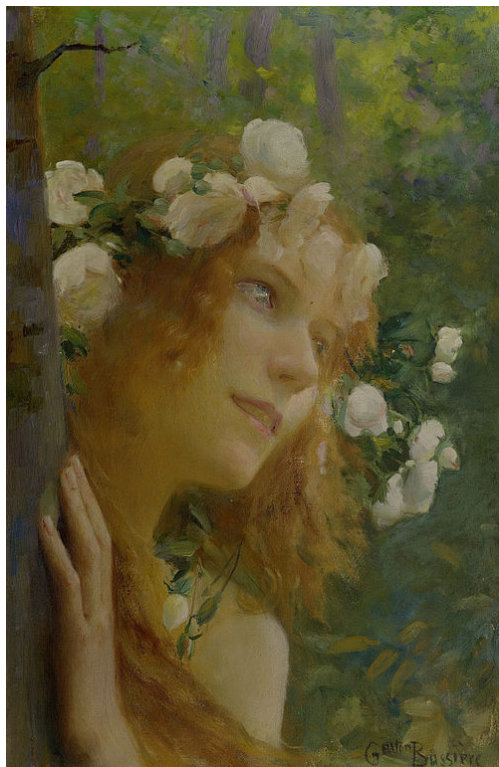
Polecenia:

1. Przeczytaj III scenę I aktu Balladyny Juliusza Słowackiego.
2. Określ temat sceny i nadaj jej tytuł.
3. Napisz plan wydarzeń składających się na tę scenę.
4. Podkreśl w tekście wszystkie wyrażenia, które opisują wygląd Aliny oraz te, które opisują wygląd Balladyny. Na podstawie podkreślonych wyrażeń opisz, jak wyglądają siostry. Cechy wyglądu sióstr zestaw w tabeli.
5. W pewnym momencie matka mówi o tytułowej bohaterce dramatu Słowackiego „Bładyna”. Do jakiej cechy bohaterki odnosi się to określenie? Nazwij tę cechę.
6. Określ, jaki stosunek matka ma do Aliny, a jaki do Balladyny.
7. Jak zachowują się siostry, kiedy do chaty przybywa Kirkor? Jak prezentuje swoje córki matka?
8. Co obiecuje Kirkorowi Balladyna, a co Alina?
9. Co różni Balladynę od Aliny? Wymień przynajmniej dwie cechy. Na jakiej zasadzie zestawiono portrety sióstr?
10. Kim jest Skierka? Do jakiego świata należy ta postać? Jaką rolę pełni w przytoczonej scenie?
11. Wybierz jedną z sióstr biorących udział w zaprezentowanych wydarzeniach. Napisz tekst didaskaliów, w którym określisz:
 - a) jak zachowuje się bohaterka,
 - b) co wyróżnia jej wygląd zewnętrzny,
 - c) jak jest ubrana,
 - d) jakim tonem wypowiada swoje kwestie.

Dwa światy - rola fantastyki w dramacie Słowackiego (1)

Przeczytaj scenę II aktu I *Balladyny* Juliusza Słowackiego

[Gaston Bussièrè, Nimfa]

Polecenia:

1. Wymień bohaterów, którzy biorą udział w zaprezentowanej scenie. Podziel ich na postacie pierwszoplanowe i drugoplanowe.
2. Zaznacz w tekście wszystkie fragmenty, które zawierają informacje o Goplanie. Wyjaśnij, kim jest Goplana, odwołując się do wybranych fragmentów sceny.
3. Zaznacz w tekście wszystkie fragmenty, które zawierają charakterystykę Goplany. Wskaż elementy charakterystyki bezpośredniej i pośredniej. Wykorzystując zaznaczone fragmenty, scharakteryzuj Goplanę.
4. Określ, jaki stosunek do Goplany ma Skierka, a jaki Chochlik. Kim jest dla nich Goplana?
5. Kim jest Grabiec? Co różni Grabca od pozostałych bohaterów biorących udział w tej scenie? Przygotuj krótką notatkę o tej postaci.
6. W jakich okolicznościach Goplana zakochała się w Grabcu?
7. Opisz, jak Grabiec reaguje na propozycję Goplany. Jak postrzega tę postać? Dlaczego nie chce spotykać się z Goplaną?
8. Co nakazuje Goplana Chochlikowi i Skierce? Jaką rolę pełni to polecenie w rozwoju wydarzeń?
9. Czy Goplana jest postacią jednoznaczną? Skonfrontuj swoją opinię ze zdaniem koleżanek i kolegów.

Boże Narodzenie (1)

I Przeczytaj fragment Chłopów Reymonta i wykonaj polecenia.

Chłopi (fragment)

Władysław Reymont

W Wigilię przed godnymi świętami już od samego świtania wrzał przyspieszony, gorączkowy ruch w całych Lipcach. [...]

Boć to Gody szły, Pańskiego Dzieciątka święto, radosny dzień cudu i zmiłowania Jezusowego nad światem, błogosławiona przerwa w długich, pracowitych dniach, to i w ludziskach budziła się dusza z zimowego odrętwienia, otrząsała się z szarzyny, podnosiła się i szła radosna, czująca mocno na spotkanie narodzin Pańskich!

I u Borynów był taki sam rwetes, krzątania i przygotowania.

Stary jeszcze był do dnia pojechał do miasta po zakupy z Pietrkiem, którego przyjął do koni na Kubowe miejsce.

A w chałupie uwijano się żwawo, Józka przyśpiewywała cichuśko i strzygła z papierów kolorowych one cudackie strzyżki, które czy na belkę, czy też na ramy obrazów nalepić, to widzą się kieby pomalowane w żywe kolory, od których aż gra w oczach! A Jagna, z zakasanyimi po ramiona rękawami, miesiła w dzieży ciasto i przy matczynej pomocy piekła strucle tak długachne, że widziały się jako te lechy w sadzie, na których pietruszkę zasiewają, to chleby bielsze nieco z pytlowej mąki - a zwijała się żywo, bo ciasto już kipiało i trza było wyrabiać bochenki, to zaglądała za Józiną robotą, to zaglądała do placka z serem i miodem, którego wygrzewał się już pod pierzyną i czekał na piec, to latała na drugą stronę do szabaśnika, w którym buzował się tęgi ogień. [...]

Południe już dochodziło, gdy Jagna skończyła z chlebem, ułożyła bochenki na desce i jeszcze oklepywała i smarowała je białkiem, by zbytnio w ogniu nie popękały [...].

[Sanockie Muzeum Budownictwa - stół wigilijny w chacie z Dąbrówki]

Polecenia:

1. Jaki nastrój panował w Lipcach w dniu Wigilii? Dlaczego Józka przyśpiewywała cichuśko? Co, według Ciebie, śpiewała?
2. Czym zajmowały się kobiety, a co robili mężczyźni?
3. Opisz świąteczne dekoracje przygotowywane przez Józkę.
4. Wymień wypieki, które przygotowywała Jagna.

Boże Narodzenie (2)

Polecenia:

1. Jak dziś przygotowujemy się do Świąt? Kiedy rozpoczynamy przygotowania? Co robimy? Co wpływa na rytm naszych przygotowań? Przeczytaj notatkę prasową o przedświątecznych dekoracjach w sklepach

 <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1342,title,Boze-Narodzenie-w-listopadzie-dotykamy-granic-absurdu,wid,11677294,wiadomosc.html> i zastanów się nad zmianami w obyczajach świątecznych. Co oznacza pojęcie desakralizacja, którego używa psycholog komentujący omawiane zjawisko?

2. Napisz krótkie opowiadanie o przygotowaniach do Świąt.

Wykorzystaj podane słownictwo.

porządki gruntowne, dokładne
czyścić, myć, pucować, polerować, odświeżać, prać firanki, trzepać dywany
ozdabiać, przystrajać, upiększać dom
odświętny, uroczysty
przygotowywać, szykować
gotować, piec, smażyć, mieszać, ucierać, siekać
choinka, drzewko, jedlina, świerk, jodła, podłazniczka, jemiola, szyszki
ozdoby, bombki, lampki, łańcuchy, lameta, świecidełka, stroik, pozytywka
obrus, serweta, serwetki, sianko, opłatek, zastawa, sztucce, świece

Praca domowa:

Zaprowadź dziennik i zapisuj w nim codzienne przygotowania do Świąt Bożego Narodzenia. Przygotuj prezentację ze zdjęciami dekoracji świątecznych w Twoim domu i w okolicy Twojego domu. Nadaj zdjęciom tytuły.

Boże Narodzenie (3)

Coraz rzadziej wysyłamy pocztą listy i kartki. Święta są bardzo dobrą okazją, by ten zamierający zwyczaj ożywić i przesłać najbliższym życzenia świąteczne podpisane własnoręcznie. Wybrać dla nich kartki świąteczne i dobrać kolor atramentu. A może do koperty z kartką włożyć pachnącą gałązkę jedliny lub zrobioną przez siebie ozdobę choinkową...

Przyjrzyj się przykładowym życzeniom.

Warszawa, 24 grudnia 2010 roku	
<p>Najserdeczniejsze życzenia zdrowych, spokojnych i rodzinnych Świąt Bożego Narodzenia przesyła Joanna z Kaspem</p>	<p>Szanowni Państwo Anna i Tomasz Kowalscy ul. Krótka 15 m. 18 00-001 Warszawa</p>

Zwróć uwagę na zapis adresu.

Nagłówek:

- Szanowni Państwo (skrót: Sz. Państwo),
- Wielmożni Państwo (skrót: W. Państwo).

Imię i nazwisko adresata:

- najpierw imię, potem nazwisko,
- imiona zapisane w pełnym brzmieniu,
- nazwisko małżonków w odpowiedniej formie (np. Anna i Tomasz Kowalscy, a nie: Anna i Tomasz Kowalski).

Adres:

- ul. (ulica),
- pl. (plac),
- al. (aleja),
- Al. (Aleje).

Data:

Jeśli data dzienna – to dzień Wigilii, czyli data uroczystości, z której okazji wysyłamy życzenia, data nie musi być dokładna – np. Boże Narodzenie 2010 roku.

Życzenia:

- treść życzeń zakończona formułą życzy np. *Joanna z Kasprem,*

lub:

- *Życzenia ślą (przesyłają) Joanna i Kasper,*
- życzenia z okazji Bożego Narodzenia można połączyć z życzeniami noworocznymi,
- *Do siego roku* – to dawna formuła życzeń wigilijnych, dziś – życzenia noworoczne.

Polecenia:

1. Napisz życzenia świąteczne.

Napisz je w imieniu Ewy Mazur i Jacka Mazura. Adresaci życzeń to Joanna Jędrzejewska i Kasper Jędrzejewscy, którzy mieszkają w Warszawie (00-012), w Alejach Jerozolimskich 1, numer mieszkania 15.

Praca domowa:

Napisz kartki z życzeniami świątecznymi do rodziny i znajomych.

Przepisy kulinarne (system miar i wag) (1)

Polecenia:

1. Polskie potrawy podziel na dwie grupy – codzienne i odświętne. A może niektóre z nich przygotowujemy i co dzień, i od święta?

sałatka jarzynowa, kluski z makiem, gołąbki, pierogi, kompot z suszu, zrazy, kotlety schabowe, pierogi z grzybami i kapustą, ryba faszerowana, kotlety mielone, grzyby duszone, biała kielbasa, karp smażony, rosół, baba drożdżowa, groch z kapustą i grzybami, mazurek, kapuśniak, krupnik, makowiec, ogórkowa, żurek, grzybowa, chłodnik, mizeria, zupa owocowa, nóżki w galarecie, barszcz, kapusta z grochem, jajka faszerowane, śledzie w oleju, pierogi z owocami

Czy znasz inne potrawy typowe dla polskiej kuchni? Dopisz je do odpowiedniego zestawu.

[drewniane łyżki]

2. Jak w przepisach określamy miarę i wagę produktów? Podaj skróty i rozwiń je. Jak możesz inaczej podać wymagane proporcje? Jakich przedmiotów użyjesz dla określenia miary i wagi różnych produktów spożywczych?

3. Przepisy kulinarne przekazywane ustnie zazwyczaj nie zawierają dokładnych miar i wag. Zgromadź używane w nich określenia, które nie precyzują sposobu odmierzania lub przygotowania potraw.

[musztardówka]

Praca domowa:

Zaplanuj świąteczny polski posiłek – kolację wigilijną lub śniadanie wielkanocne. Zgromadź potrzebne przepisy.

Przepisy kulinarne (system miar i wag) (2)

Polecenia:

1. Porównaj dawny i współczesny przepis na szarlotkę. Jak zostały zapisane? Jak opisano procedurę przygotowania ciasta? Który jest bardziej precyzyjny? Według którego łatwiej przygotować ciasto?

A. Szarlotka w kruchym cieście (Lucyna Ćwierczakiewiczowa)

Pół funta mąki sparzyć 2 łyżkami ukropu, dodać ćwierć funta młodego masła, 2 łyżki cukru i zagnieść to razem. Ciasto robić w zimnym miejscu, rozwałkować cienko, o ile się da, wyłożyć

tem ciastem spód i boki, włożyć w środek poprzednio uduszone, drobno krajane jabłka, zmieszane po uduszeniu z cukrem, młodem masłem i rodzynekami. Można użyć jabłek pieczonych w skórce, a następnie obranych; jabłka powinny być zimne zupełnie, bo inaczej robi się zakalec w cieście. Nałożywszy pełno jabłek, posypać bułką, przykryć ciastem i wstawić w dobrze gorący piec. Na wierzchu ciasta położyć masła młodego i przekłuć ciasto w kilku miejscach, aby nie zwilgotniało od pary. W piecu stać musi blisko godzinę. Proporcja na 6 osób.

B. Szarlotka

Ciasto:

- 3 szklanki mąki
- 1 łyżeczka proszku do pieczenia
- 3/4 szklanki drobnego cukru do pieczenia
- 1 opakowanie cukru waniliowego
- 250 g masła (może być masło roślinne lub margaryna)
- 3 żółtka
- 1 całe jajko

Jabłka:

- 2 kg jabłek (antonówka lub szara reneta)
- 10 łyżeczek cukru
- 1 opakowanie cukru waniliowego
- 10 dag rodzynek
- 2 łyżeczki cynamonu

- Jabłka obrać i pokroić na małe kawałki.
- Podsmżyć z cukrem i cukrem waniliowym. Uważać, aby się nie rozpadły.
- Dodać rodzynek i cynamon.
- Przesiać mąkę razem z proszkiem do pieczenia bezpośrednio na stolnicę. Dodać cukier, cukier waniliowy i masło. Posiekać nożem. Dodać 3 żółtka i 1 całe jajko. Zagnieść ciasto. Podzielić ciasto na 2 części.
- Jedną część ciasta rozwałkować i położyć na blasze. Wyłożyć jabłkami. Na jabłka położyć ubite na sztywno białka z 3 jaj z dodatkiem 1/4 szklanki cukru. Na wierzch położyć drugą część rozwałkowanego ciasta.
- Wstawić do nagrzanego piekarnika. Piec przez godzinę w temperaturze 175 – 180 stopni.
- Po upieczeniu posypać cukrem pudrem.

2. Podaj synonim słowa ukrop, które pojawia się w przepisie Ćwierczakiewiczowej.

3. Jak rozumiesz wyrażenie młode masło?

4. Przeredaguj tekst A., zmieniając nieistniejące dziś w języku polskim formy gramatyczne na używane obecnie.

5. Przeredaguj przepis Lucyny Ćwierczakiewiczowej tak, aby spełniał wymogi współczesnej

książki kucharskiej.

6. Spróbuj zapisać współczesny przepis na szarlotkę w stylu Lucyny Ćwierczakiewiczowej.
7. Znajdź w internecie strony o tradycyjnej polskiej kuchni.
8. Dziś książki kucharskie i telewizyjne programy kulinarne cieszą się ogromną popularnością. Co jest, według Ciebie, przyczyną tego zainteresowania? Poszukaj informacji o polskich kucharzach prowadzących programy w telewizji. Poszukaj w księgarni internetowej ciekawych książek kulinarnych zawierających przepisy kuchni polskiej.

Praca domowa:

Przerebadaj wybrany polski przepis (np. na faworki, pączki, bigos) na miary i wagi stosowane w kraju, w którym mieszkasz. Dowiedz się, czy potrzebne Ci produkty są dostępne w kraju, w którym mieszkasz. Czy można je kupić w polskim sklepie internetowym?

Cześnik i Rejent - charakterystyka Fredrowskich postaci (tekst)

Akt I, scena 7

Papkin, Śmigalski, kilku służących z kijami, później Rejent i Cześnik w oknach

PAPKIN

Panie majster, proszę waści
Przyzwoicie, grzecznie, ładnie,
Nie murować tu napaści,
Bo mu na grzbiet co upadnie.
Po krótkim milczeniu
Wy zaś, drudzy, dobrzy ludzie,
Którzy młotki, piony, kielnie
W niepotrzebnym dzisiaj trudzie
Używacie arcydzielnie,
Idźcie wszyscy precz do czarta!
Po krótkim milczeniu
Będzie, widzę, rzecz uparta!
Ta hołota, jakby głucha,
Mego słowa ani słucha. -
No, Śmigalski! Nie trać czasu -
Ściągniej za kark! Weź narzędzie!
Grzecznie, ładnie, bez hałasu,
Niech wszystkiemu koniec będzie.
Nic się nie bój - ja za tobą.

Śmigalski posuwa się za służącymi ku Mularzom. - Papkin cofa się za róg domu

ŚMIGALSKI

Precz! Precz!

REJENT

W oknie

Stójcie! Co to znaczy?

ŚMIGALSKI

Cześniku, pan mój, kazać raczy,

Aby muru nie kończono.

CZEŚNIK

w oknie

Tak jest każe, bo mam prawo.

Dalej naprzód! Dalej żwawo!

Śmigalski posuwa się naprzód. – Papkin, który był wszedł, znowu się cofa za róg domu

REJENT

Jakie prawo?

CZEŚNIK

Jak kupiono

Mur graniczny, tak zostanie.

REJENT

Ależ, luby, miły panie

To szaleństwo z waszej strony –

I mur będzie naprawiony.

CZEŚNIK

Wprzód trupem go zaściele.

REJENT

do Mularzy

Kończcie śmiało, przyjaciele,

Gardźcie ze mną próżnym krzykiem.

CZEŚNIK

Chcesz więc bójki?

REJENT

Mój cześniku,

Mój sąsiedzie, luby, miły

Przestań też być rozbójnikiem.

CZEŚNIK

Co! jak! – Żwawo! Bij, co siły!

Śmigalski ze swoimi ludźmi wstępuje na mur. – Mularze cofają się tak, że bójka zostanie

zakryta częścią muru całego

REJENT

Panie majster, ja w obronie -
Nic się nie bój! - Niechaj bije,
Kiedy go tam swędzą dłonie.
Dobrze! Dobrze! - po czuprynie.
Ot, tak - lepiej! Co się wlezie!
Nic się nie bój! - tego trzeba. -
Niechaj bije! Świat nie zginie!
Ja Cześnika za to skryję,
Gdzie nie widać ziemi, nieba.

CZEŚNIK

wołając za siebie
Hej Gerwazy! Daj gwintówkę!
Niechaj strącę tę makówkę!
Prędko!
Rejent zamyka okno
Ha, ha! Fugas chrustas![1]
No, Śmigalski, dosyć będzie!
Daj półzłotka albo złoty
Baserunku[2] dla hołoty,
Ale zabierz im narzędzie.
Dosyć, dosyć na dziś będzie.

Zamyka okno.

Po odejściu wszystkich Papkin, obejrzawszy się, że już nikogo nie ma, mówi ku murowi

PAPKIN

sam
Ha! Hultaje, precz mi z drogi,
Bo na miazgę was rozgniotę -
Nie zostanie jednej nogi.
A mam diabłą dziś ochotę!
Wielu was tam? Chodź tu który!
Nie wylezie żaden z dziury?
O, wy łotry! O, wy tchórze!
Jutro cały zamek zburzę.

Wyjaśnienia:

[1] fugas chrustas - tu: uciekasz w krzaki

[2] baserunek - odszkodowanie

Dwa światy - rola fantastyki w dramacie Słowackiego (tekst)

Juliusz Słowacki napisał *Balladynę* w 1834 roku. Akcja dramatu rozgrywa się w czasach bajecznych, u początków kształtowania się państwa polskiego. Znajdująca się poniżej scena pochodzi z aktu pierwszego.

Balladyna (Akt I Scena II)

Juliusz Słowacki

*Inna część lasu - widać jezioro Gopło
Skierka i Chochlik wchodzi*

SKIERKA

Gdzie jest Goplana, nasza królowa?

CHOCHLIK

Śpi jeszcze w Gople.

SKIERKA

I woń sosnowa,
I woń wiosenna nie obudziła
Królowej naszej? woń taka miła! [...]

CHOCHLIK

Zanadto skoro
Zbudzi się jędza i będzie
Do pracy nas zaprzęgać. To w puste żołędzie
Wkładać jaja motylic - to pomagać mrówkom
Budującym stolice i drogi umiatać
Do mrównika wiodące... to majowym krówkom
Rozwiązywać pancerze, aby mogły latać;
To zwiedzać pszczelne ule i z otwartej księgi
Czytać prawa ulowe lub rotę przysięgi
Na wierność matce pszczelnej od zrodzonej pszczółki;
To na trzcinę jeziora zwoływać jaskółki
I uczyć budownictwa pierworoczne matki.
Już zamykać stawiane na ptaszęta klatki,
Nim jaki biedny ptaszek uwięźnie w zapadni,
Na przekór ptasznikowi; już to pani sroce
Ciągłe trąbić do ucha naukę: nie kradnij;
Albo wróblowi wmawiać, że pięknie świegoce,
Aby ciągle świegotał nad wieśniaczki chatą...
Pracuj jak koń pogański, pracuj całe lato,
A zimą spij u chłopa za brudnym przypieckiem,
Między garnkami, babą szczerbatą i dzieckiem.

SKIERKA

Bo też ty jesteś leniwy, Chochliku!
patrzy na jezioro
Ach, patrz! na słońca promyku
Wytryska z wody Goplana;
Jak powiewny liść ajeru,
Lekko wiatrem kołysana;
Jak łabędź, kiedy rozwinie
Uśnieżony żagiel steru,
Kołysze się - waha - płynie.
I patrz! patrz! lekka i gibka,
Skoczyła z wody jak rybka,
Na niezabudek warkoczu
Wiesza się za białe rączki,
A stopą po fal przezroczu
Brylantowe iskry skrzesza.
Ach czarowna! któż odgadnie,
Czy się trzyma z fal obrączki?
Czy się na powietrzu kładnie?
Czy dłonią na kwiatkach się wieszka?

CHOCHLIK

Ona ma wianek na głowie
Czy to kwiaty? czy sitowie?

SKIERKA

O nie... to na włosach wróżki
Uśpione leżą jaskółki.
Tak powiązane za nóżki
Kiedyś, w jesienny poranek,
Upadły na dno rzeczutki:
Rzeczutka rzuciła wianek,
Wianek czarny jak hebany
Na złote włosy Goplany.

CHOCHLIK

Radzę ci, uciekajmy, mój Skierko kochany,
Wiedźma gotowa zaraz nową pracę zadać.
Albo obracać młyny, skąd woda uciekła
Biednemu młynarzowi, lub każe spowiadać
Leniwego szerszenia, nim pójdzie do piekła
Za kradzież słodkich miodów... lub malować pawie

SKIERKA

Więc uciekaj... ja się bawię...
Promienie słońca przenikły
Jaskółeczek mokre piórka...
Ożyły - pierzchły - i znikły
Jak spłoszonych wróbli chmurka.
Królowa nasza bez ducha.
Zadziwiona stoi, słucha; [...]
Goplano! Goplano! Goplano!

Wchodzi Goplana

GOPLANA

Narwij mi róż, Chochliku! poleciał mój wianek.

CHOCHLIK

Już się zaczyna praca.
Chochlik odchodzi mrucząc.

GOPLANA

Czy to jeszcze rano?

SKIERKA

Pierwsza wiosny godzina.

GOPLANA

Ach! gdzież mój kochanek?

SKIERKA

Co mi rozkażesz, królowo?
Zadaj piękną jaką pracę. [...]

GOPLANA

zamyślona
Nie!

SKIERKA

Chcesz tronów
Z wyplakanych nieba chmurek?
Czy ci przynieść pereł sznurek? [...]

GOPLANA

Skierko miły,
Ja się kocham.

SKIERKA

W czym? czy w róży
Bezcierniowej? czy w kalinie?
W czterolistnej koniczynie? [...]

GOPLANA

Ach! ja się kocham, kocham się w człowieku!

SKIERKA

To ludzkie czary.

GOPLANA

Tej zimy, gdym usnęła
Na skryształonym łożu, światło mię jakies
Z głuchego snu gwałtownie ocuciło.
Otwieram oczy - patrzę... płomień czerwony

Jako pożaru łuna bije przez lody
I słycać głuchy huk. Rybacy to rąbali
Przełomkę biednym rybkom zdradliwą... Nagle
Okropny krzyk - w przełomkę człowiek pada.
Na moje upadł łoże; a czy to światło
Podobne barwie róż, które świeciło
W moim pałacu szklistym? czy też prawdziwe
Róże na jego licach śmiercią mdlejące;
Ale się piękny wydał - ach! piękny tak, że chciałam
Zatrzymać go na wieki w zimnych pałacach
I nie rozwiązać z wieńca ramion, i przykuć
Łańcuchem pocałunków. Wtem zaczął konać...
Musiałam wtenczas, ach! musiałam go wypuścić!
Gdybym przynajmniej mogła była go wynieść
Z wody na rękach moich, usta z ustami
Spoić i życie wlać w ostygłe jego piersi;
Ale ty wiesz, co to za męka dla nas,
Kiedy podobne kwiatom, musimy składać
Rumieniec nasz i piękne barwy wiosny.
I do kamieni białych podobne leżeć
W głębiach jeziora. Taką ja wtenczas byłam.
Musiałam leżeć na dnie, ani się płocho
Na światło dnia wyrwać. Na pół martwego
Wyniosłam drżącą ręką i przez otwory
W łodzi wybite rzucam: sama boleśnie
Wracam na puste łoże, na zimne łoże;
A moje serce rozdarł okrzyk rybaków,
Którzy witali wtenczas, gdy ja żegnałam.
Jakżem czekała wiosny, przyszła nareszcie!
Z miłością w sercu budzę się... kwiaty
To nic przy jego licach - gwiazdy gasną
Przy jego jasnych oczach... Ach kocham, kocham!

SKIERKA

Któż idzie tutaj lasem.

GOPLANA

To on! to on! mój miły.
Bądź niewidomym, Skierko.
Skierka odchodzi.

Wchodzi na scenę Grabiec - rumiany - w ubiorze wieśniaka.

GRABIEC

Ach, cóż to za panna?
Ma twarz, nogi, żołądek - lecz coś jakby szklanna.
Co za dziwne stworzenie z mgły i galarety.
Są ludzie, co smak czują do takiej kobiety;
Ja widzę coś rybiego w tej dziwnej osobie.

GOPLANA

Jak się nazywasz, piękny młodzieńcze?

GRABIEC

Nic sobie...

GOPLANA

Miły nic sobie!

GRABIEC

Jakżeś głupia, mościa pani -
Nic sobie, to się znaczy, że nic nie przygani
Mojej piękności... to jest, zem piękny. A zwę się
Grabiec.

GOPLANA

Cóż cię za anioł obłąkał w tym lesie? [...]
Słowa jego wonne
Przynosi wiatr wiosenny do mojego ucha...
O luby! ja cię kocham...

GRABIEC

Cóż to za dziewczucha? [...]

GOPLANA

Czy mię kochasz, mój miły...?

GRABIEC

Ha!... trzeba skosztować...
Na przykład... daj całusa

GOPLANA

Stój!... pocałowanie
To ślub dla czystych dziewic. Na dziewiczym wianie
Za każdym pocałunkiem jeden listek spada.
Nieraz dziewica czysta i smutkami błąda
Dlatego, że spadł jeden liść u serca kwiatu,
Nie śmie kochać i daje pożegnanie światu,
I do mogiły idzie nigdy nie kochana.

GRABIEC

Cóż waćpanna jak mniszka.

GOPLANA

Raz pocałowana
Będę twoją na wieki - i ty mój na wieki...

GRABIEC

Ha, pocałunek bliski, a ten „mój” daleki.
całuje

GOPLANA

O mój luby!

GRABIEC

Dalibóg... pfu!... pocałowałem
Niby w pachnącą różę... pfu... róża jest ciałem,
Ciało jest niby różą... niesmaczno!...

GOPLANA

Mój drogi!
Więc teraz co wieczora na leśne rozłogi
Musisz do mnie przychodzić. Będziemy bładzili,
Kiedy księżyc przyświeca, kiedy słowik kwili,
Nad falą szklistych jezior, pod wielkim modrzewiem
Będziemy razem marzyć przy księżycu...

GRABIEC

do siebie
Nie wiem,
Co powiedzieć babie...

GOPLANA

Ty smutny? Ty niemy?
O! my z tobą będziemy szczęśliwi!

GRABIEC

Będziemy,
Lecz nie wieczorem - i nie przy jeziorze...

GOPLANA

Czemu?

GRABIEC

Bo ja nie lubię wody jak wściekły.

GOPLANA

Mojemu
Kochankowi rwać będę poziomki, maliny.

GRABIEC

Lecz ja nie lubię malin... a kiedy dziewczyny
Niosą dzbanek na głowie, nieraz zrzucam dzbanek,
Ale to nie dla malin.

GOPLANA

Lecz ty mój kochanek,
Ty musisz lubić kwiaty. Więc przyjdź co wieczora...

GRABIEC

A to już tego nadto!... co za nudna zmore!
Nie przyjdę w żaden wieczór...

GOPLANA

Dlaczego?

GRABIEC

Za borem

Pewna dziewczyna czeka na Grabka wieczorem.

GOPLANA

Dziewczyna?

GRABIEC

Tak - dziewczyna...

GOPLANA

Czy piękna dziewczyna?

GRABIEC

Ha?... co pannie do tego?... zwie się Balladyna.

GOPLANA

Siostra Aliny?... córka wdowy?... ale ona

Złe ma serce...

GRABIEC

Waćpanna, widzę, coś szalona...

Nie wierzę w babskie dziwy, sądy i przestrożki

Wszystkie dziewczęta, które mają małe nóżki,

To mają piękne usta i serca - a właśnie

Ona piękną ma nóżkę...

GOPLANA

zapalając się

Niech słońce zagaśnie,

Jeżeli mi ciebie kto wydrze, kochanku. [...]

Przynajmniej dzisiaj nie chodź tam... ja każę...

GRABIEC

A któż ty jesteś, co każesz?

GOPLANA

Królowa!

Królowa fali, Goplana.

GRABIEC

Ej!... w nogi!

Jezus Maryja! a tom popadł w biedę,

Szatana żona ona chce być moją żoną.

Grabiec ucieka

GOPLANA

sama

Niech słońce gaśnie! Niechaj gwiazdy toną
W bezdrożne niebo! Niechaj róże więdną!
Co mi po słońcu, po gwiazdach, po kwiatach,
Wolę je stracić niż kochanka straci. [...]
Skierko! Chochliku!...

Skierka przybiega

Czy słyszałeś, Skierko,
Moją rozmowę z kochankiem? aniołem?

SKIERKA

Nie karz... ciekawość... szczerą moją skrucha,
Biały powoju kwiatek uszczyknąłem
I końcem różka włożywszy do ucha
Słyszałem... przez kwiat...

GOPLANA

Gdzie Chochlik?

SKIERKA

Leniwy
Ciągnie się z wiankiem...
Wchodzi Chochlik z wiankiem.

GOPLANA

A wstydz się, Chochliku!
Patrz, coś ty narwał chwastu i pokrzywy,
Brzydkich piołunów, koniczyn, trawniku.

SKIERKA

Pozwól mi, pani, niech ja go wysiekę
Za taki wianek...

CHOCHLIK

Ej!... ja cię urzekę...

GOPLANA

Słuchajcie mię cicho, diabluki...
Oto, Chochło, polecisz za moim kochankiem;
Idź przy nim, przed nim, za nim, jak skoczne ogniki,
I błąkaj po murawach tak, by przed porankiem
Nie trafił do mieszkania - ani do tej chaty,
Gdzie mieszkają dwie piękne dziewczęta - dwa kwiaty,
Córki wdowy... rozumiesz... a o wschodzie słońca
Tu miłego przyprowadź.

CHOCHLIK

Będę go bez końca
Błąkał i sadzał w błocie... cha! cha! cha! cha! cha! cha!
odchodzi Chochlik

GOPLANA

A ty, mój Skierko, leć na mały mostek
Gdzie jest mogiła samobójcy stracha
Ukryj się w łoży zarostek.
Za godzinę przez ten mostek
Będzie jechał pan bogaty,
Ustrojony w złote szaty,
Jak do ślubu - bez oręży,
I kareta złotem błyska,
I pięć rumaków w zaprzęży;
Cztery karych i klacz biała
Przodem lecąc iskry ciska.
A na mostku wypróchniała
Leży belka drżąca, śliska.
Czy rozumiesz?

SKIERKA

Wywrócić?

GOPLANA

skłaniając głowę
Lecz nie szkodzić żywym.
Ani ludziom, ni koniom.

SKIERKA

A potem?

GOPLANA

Tego pana w płaszczu złotym,
Hymnem wiatru czułym, tkliwym
Zaprowadzić aż do chaty,
Gdzie mieszka uboga wdowa
I dwie młode córki chowa.
Uczyń tak, by pan bogaty
Wziął tam żonę i we dwoje
Odjechał złotą kareta.
Luby Skierko! dziecię moje!

SKIERKA

Dziewczyna będzie kobietą,
Nim dwa razy słońce zgaśnie,
Nim dwa razy księżyc zgaśnie.
odlatuje

GOPLANA

sama
Więc rozesłałam sylfy; niechaj pracują
Na moje szczęście. Teraz nie idzie o to,
Aby wojskami kwiatów zdobywać niwy;
Nie kwiatów strzec mi teraz, nie tęcze winąć,
Ani słowiki uczyć piosenek, ani

Budzić jaskółki wodne... Kocham!... ginę!...
A jeśli on mię kochać nie będzie? cała
W mgłę się rozpląnę białą, i spadnę łzami
Na jaki polny kwiat, i z nim uwiędnę.
Rozpląwa się w powietrzu.

Portrety psychologiczne bohaterów (tekst)

Balladyna (Akt I Scena III)

Juliusz Słowacki

Chata Wdowy.

Wdowa i córki jej Balladyna i Alina wchodzą z sierpami.

WDOWA

Zakończony dzień pracy. Moja Balladyno,
Twoje rączki od słońca całe się rozpląną
Jak lodu kryształiki. Już my jutro rano
Z Alinką na poletku dożniemy ostatka;
A ty, moje dzieciątko, siedź sobie za ścianą...

ALINA

Nie! nie, nie, jutro odpoczywa matka,
A my z siostrzycą idziemy na żniwo.
Słoneczko lubi twoją główkę siwą
I leci na nią by natrętna osa
Do białych kwiatków, ani go od włosa
Liściem odpędzić; że też nigdy chmurki
Bóg nie nadwieje, aby cię zakryła.
O! biedna matko!

WDOWA

Dobre moje córki,
Z wami to nawet ubożyzna miła;
A kto posieje dla Boga, nie straci.
Zawsze ja myślę, że wam Bóg zapłaci
Bogatym mężem... a kto wie? A może
Już o was słyhać na królewskim dworze?
A my tu żniemy, aż tu nagle z boru
Jaki królewic... niech i kuchta dworu
Albo koniuszy zajeżdża kareta...
I mówi do mnie: „Podściwa kobieto,
Daj mi za żonę jedną z córek”. – „Panie!
Weź Balladynę, piękna jak dziewanna.” –
Tobie się także, Alino, dostanie

Rycerz za męża – ale starsza panna
Powinna prędzej zostać panną młodą.
W rzeczulkach woda goni się za wodą.
Mój królewicu, żeń się z Balladyną.

BALLADYNA

Gdzie ty mój grzebień podziałaś, Alino?
Co ty tam słuchasz, jak się matce marzy.

ALINA

Wiesz, Balladyno, że to jej do twarzy,
Kiedy śni głośno, kiedy się uśmiecha.

WDOWA

do Balladyny

Dobrze ty mówisz! Chata taka licha,
A mnie się marzy Bóg wie nie co... Ale
Bogu się także w wiekuiestej chwale
Musi co marzyć... a gdyby też Bogu
Chciało się matce dać złotego zięcia...

BALLADYNA

Ach! słyhać jakiś tarkot na rozłogu,
Jedzie gościńcem dwór jakiegoś księcia.
Pięć koni... złota kareta... ach kto to? [...]
Słyhać pukanie do drzwi.

WDOWA

Cóż to? co?... ktoś puka...
Otwórz, Bładyno. [...]

Kirkor wchodzi.

KIRKOR

Tak, z Boga imieniem.
Proszę wybaczyć, ale nad strumieniem
Mostek pod moim załamał się koniem,
Szukam schronienia...

WDOWA

Proszę poza stołem,
Mój królewicu, siadać – proszę siadać.
Chata uboga – raczyłeś powiadać,
Że powóz... O! to nieszczęście! – Dziewczęta!
To moje córki, jasny królewicu –
A to już dawno człowiek nie pamięta
Takich przypadków, chyba przy księżycu
Młynarz, co jechał przeszłej wiosny.

BALLADYNA

Matko,

Dosyć – daj panu mówić...

Wchodzi Skierka niewidzialny dla aktorów.

KIRKOR

Przed tą chatką
Słyszałem dźwięki luteń... czy to córki
Wasze grywają na lutni?

WDOWA

Przepraszam –
Nie... królewicu...

SKIERKA

Z niewidzialnej chmurki
Sympatycznymi kwiaty poukraszam
Obie dziewice, bo moja królowa
Nie powiedziała, do której nakłonić
Serce Kirkora... Muzyka echowa
Zacnie hymnami powietrznymi dzwonić;
A wieniec kwiatów taką woń rozleje,
Że serce tego człowieka omdleje,
Że jednym sercem dwa serca pokocha.
Wkłada wieniec kwiatów na głowy dziewczynom – słyhać muzykę.

WDOWA

Może królewic chce odpocząć trocha?...

KIRKOR

z zadziwieniem i niespokojnością
Odpocząć, kiedy dźwięki takie cudne
Słyszę... Dziewice, wasze są to pieśni?..
Słyszę śpiewanie...

ALINA

Czy się panu nie śni?
Tu w chacie... cicho...

KIRKOR

Ach! jakże mi nudne
Wspomnienie zamku pustego!...

SKIERKA

na stronie
Czar działa...

KIRKOR

Z jakich kadzideł ta woń się rozlała?..
To z pewna wasze wieniec, uroszone
Łzami wieczora, dają takie wonie?

BALLADYNA

Lecz my nie mamy wieńców.

Wchodzi Sługa Kirkora bogato ubrany.

SŁUGA

Naprawione

Koło w powozie...

KIRKOR

Wyprząc z dyszła konie.

Ja tu zostanę...

Sługa odchodzi.

WDOWA

Cóż to za zjawienie?

Królewic w chacie! Na jakim on sienie

Spać będzie?... Jemu listki róży cisną...

KIRKOR

do siebie

Prawdę wróżyłeś pustelniku stary:

Gdzie okienkami dwie różyczki błysną,

Gdzie dach słomiany...

SKIERKA

do siebie

Zakończone czary...

KIRKOR

do Wdowy

Słuchajcie, matko! na świat wyjechałem

Szukać ubogiej i cnotliwej żony;

Dalej nie jadę, bo tu napotkałem

Cudowne bóstwa!... O! gdybym dwa trony -

Ach! powiem raczej, gdybym miał dwa serca!

Lecz zdaje mi się, że dwa serca noszę...

Dwoma sercami o dwie córki proszę;

Ale Bóg jedną tylko wziąć pozwala

I do ślubnego prowadzić kobierca;

Więc trzeba wybrać... Czemuż losu fala

Rozbiła serce moje o dwie skały?

Ach! czemuż oczy pierwszej nie wybrały

I nie powiodły czucia? Dziś nie umiem

Wybrać...

WDOWA

Ja ciebie, panie, nie rozumiem...

KIRKOR

Proszę o rękę jednej z córek... może
Słyszałaś kiedy o hrabi Kirkorze,
Co ma ogromny zamek, cztery wieże,
Złocisty powóz, konie i rycerze
Na swych usługach?... Otóż Kirkor... to ja...
Proszę o jedną z córek...

WDOWA

Córka moja?...
Ja dwie mam córki - ale Balladyna...

KIRKOR

Czy starsza?

WDOWA

Tak jest... a młodsza Alina
Także jak anioł...

KIRKOR

do siebie

Jaki wybór trudny!
Starsza jak śniegi - u tej warkocz cudny
Niby listkami brzoza przyodziana;
Ta z alabastrów - a ta zaś różana -
Ta ma pod rzesą węgle - ta fijołki -
Ta jako złote na zorzy aniołki,
A ta zaś jako noc biała nad rankiem.
Więc jednej mężem - drugiej być kochankiem;
Więc obie kochać, a jedną zaślubić?
Lecz którą kochać? którą tylko lubić?...
Niech się przynajmniej z ust różanych dowiem,
Która mnie kocha?...
do dziewic
Moje smugłe łanie,
Czy mnie kochacie?

BALLADYNA

Ach! ja ci nie powiem:
Nie... ale nie śmiem wymówić: tak, panie -
Może ty zgadniesz, choć będę milczała;
Zgadnij, rycerzu.

KIRKOR

do Aliny

A ty, różo biała?

****ALINA**

rzucając się na łono matki
Kocham...

KIRKOR

Obiedwie kochają [...]
Któraż z was, dziewice,
Będzie mię więcej kochała po ślubie?
Jak będzie kochać? lubić, co ja lubię?
Jak mi rozchmurzać gniewu nawałnice?

BALLADYNA

O panie! jeżeli w zamku są czeluście,
Z czeluści ogień bucha, a ty każesz
Wskoczyć - to wskoczę. Jeśli na odpuscie
Ksiądz nie rozgrzeszy, to wezmę na siebie
Śmiertelne grzechy, którymi się zmażesz.
Jeżeli dzida będzie mierzyć w ciebie,
Stanę przed tobą i za ciebie zginę...
Czegóż chcesz więcej?...

WDOWA

Weź! weź Balladynę
Szczera jak złoto.

KIRKOR

do Aliny
A ty, młodsza dziewo,
Co mi przyrzekasz?

ALINA

Kochać i być wierną.

KIRKOR

Ach nie wiem, której oddać rękę lewą
Jako szwagierce - a której z pierścionkiem.
O! gdybym ujrzał tę gwiazdę przedsterną,
Co wiodła króle do Dzieciątka żłobu!
Serce mam jedno, a ciągnie do obu.
Którą odrzucić? której być małżonkiem?
Obie kochają, więc niesprawiedliwość
Poniesie jedna, jeśli wezmę drugą.
W obojgu jedna prostota i tkliwość,
W obojgu miłość jednaką zasługą...
Którą tu wybrać?...

ALINA

Jeżeli mnie wybierzesz,
Szlachetny panie, to musisz obiecać,
Że mię do zamku twojego zabierzesz
Z matką i siostrą... Bo któż będzie matce
Gotować garnek? kto ogień rozniecać?
Ona nie może zostać w biednej chatce,
Kiedy ja będę w pałacach mieszkała.
Patrz, ona siwa jak różyczka biała.
O! widzisz panie... musisz także ze mną

I matkę zabrać...

KIRKOR

O! jakże tajemną
Rozkoszą serce napelnia... o! miła...

WDOWA

Lecz Balladyna to samo mówiła
W sercu i w myśli... Wierzaj mi, rycerzu,
I Balladyna kocha matkę starą.

KIRKOR

Jużem był wybrał i znów mi w puklerzu
Dwa serca biją...

BALLADYNA

Byłabym poczwara
Niegodną twojej ręki, ale piekła,
Żebym się matki kochanej wyrzekła.
Prócz matki, siostry, wszystko ci poświęcę.

KIRKOR

Oślepionego chyba losu ręce
Wskaż mi żonę...

SKIERKA

śpiewa do ucha Wdowy
Matko, w lesie są maliny,
Niechaj idą w las dziewczyny.
Która więcej malin zbierze,
Tę za żonę pan wybierze.

WDOWA

Coś matce staruszce
Przyszło do głowy... Mój ty królewicu,
Jeśli pozwolisz twej pokornej służce,
To ci poradzi, piękny krasnolicu.
Oto niech rankiem idą w las dziewczyny,
A każda weźmie dzbanek z czarnej gliny;
I niechaj malin szukają po lesie:
A która pierwsza dzban pełny przyniesie
Świeżych malinek, tę weźmiesz za żonę.

KIRKOR

Wyborna rada... O! złota prostoto! [...]
odchodzi do alkowy poprzedzany przez Wdowę

ALINA

Siostrzyco moja... o! jakież to dziwo,
O! jakie szczęście!

BALLADYNA

Jeszcze nie złowione,
To szczęście, siostró, może nie dla ciebie...

ALINA

O! moja siostró... wszakże to na niebie
Jeśli nie słońce, to gwiazdy nad głową:
Jeśli nie będę panią Kirkorową,
To będę pani Kirkorowej siostrą.
A tobie jutro trzeba wziąć się ostro
Do tych malinek, bo wiesz, że ja zawsze
Upprzedzam ciebie i mam pełny dzbanek.
Nie wiem, czy na mnie jagody łaskawsze
Same się tłoczą... czy tam... twój kochanek...

BALLADYNA

Milcz!...

ALINA

Ha, siostrzyczko? a ja wiem, dlaczego
Malin nie zbierasz...

BALLADYNA

Co tobie do tego?

ALINA

Nic... tylko mówię, że ja bym nie chciała
Rzucić kochanka ani dla rycerza,
Ani dla króla... a gdybym kochała,
Wzajem kochana, rolnika, pasterza,
To już by żaden Kirkor...

BALLADYNA

Nie chcę rady
Od głupiej siostry...
Słysząc klaskanie za chatą - Balladyna zapala świeczkę i ukrywszy ją w dłoni wychodzi.

ALINA

Ha!... zaklaskał w borze -
Wyszła ze świeczką... O, mój wielki Boże!
Co tam pan Grabek powie na te zdrady?
Bo też ta siostró chce iść za Kirkora,
A ja widziałam na kwiatkach ugora,
Ba! i pod naszą osiną słyszałam
Sto pocałunków... przebacz mi, o Chryste,
Że sądzę miłość, której ach! nie znałam...
klęka
Widzisz, mój Boże! ja mam serce czyste,
A przysięgając nie złamię przysięgi... [...] siada na ławie i usypia

SKIERKA

śpiewa

Niech sen szczęścia połączony

Zamyka oczy dziewczyny...

A ja lecę do Goplany...

odchodzi

Spis treści

Językowy obraz świata (1) (Joanna Zaremba)	1
Funkcje mowy (1) (Joanna Zaremba)	3
Funkcje mowy (2) (Joanna Zaremba)	4
Moja ojczyzna (Joanna Zaremba)	5
Bogurodzica - najstarszy zabytek języka (Katarzyna Szymańska)	8
Matka Boska w Bogurodzicy i Lamencie świętokrzyskim (1) (Katarzyna Szymańska)	10
Matka Boska w Bogurodzicy i Lamencie świętokrzyskim (2) (Katarzyna Szymańska)	13
Nasze imiona (Joanna Zaremba)	14
Moda na imiona (Joanna Zaremba)	16
Jan Kochanowski - twórca opiewający stoicki spokój (Katarzyna Szymańska)	17
Jaki światopogląd proponuje w „Pieśniach” Jan Kochanowski? (Katarzyna Szymańska)	20
O różnych sposobach wyrażania straty. Analiza „Trenu X” Jana Kochanowskiego (Katarzyna Szymańska)	22
Na czym polega kryzys światopoglądowy poety? (1) ()	24
Na czym polega kryzys światopoglądowy poety? (3) (Katarzyna Szymańska)	26
O różnych sposobach wyrażania straty. Analiza „Trenu X” Jana Kochanowskiego (2) (Katarzyna Szymańska)	27
Cześnik i Rejent - charakterystyka fredrowskich postaci. Wprowadzenie. (Katarzyna Szymańska)	28
Cześnik i Rejent - charakterystyka Fredrowskich postaci (1) (Katarzyna Szymańska)	29
Cześnik i Rejent - charakterystyka Fredrowskich postaci (6) (Katarzyna Szymańska)	29
Typy komizmu w „Zemście” Aleksandra Fredry (Katarzyna Szymańska)	30
Nazwy miejscowości (Joanna Zaremba)	31
Portrety psychologiczne bohaterów (1) (Katarzyna Szymańska)	33
Dwa światy - rola fantastyki w dramacie Słowackiego (1) (Katarzyna Szymańska)	33
Boże Narodzenie (1) (Joanna Zaremba)	35
Boże Narodzenie (2) (Joanna Zaremba)	36
Boże Narodzenie (3) (Joanna Zaremba)	37
Przepisy kulinarne (system miar i wag) (1) (Joanna Zaremba)	38
Przepisy kulinarne (system miar i wag) (2) (Joanna Zaremba)	39
Cześnik i Rejent - charakterystyka Fredrowskich postaci (tekst) (Katarzyna Szymańska)	41
Dwa światy - rola fantastyki w dramacie Słowackiego (tekst) (Katarzyna Szymańska)	43
Portrety psychologiczne bohaterów (tekst) (Katarzyna Szymańska)	53

